

TÄNÄPÄIVÄ

NRO SEPTEMBER 1955

Oaja viljakohvitehas
LIVONIA

maitsev
ja hää!

Eau de Cologne
Lõhnaõli
Kreemid
Puuder
Küünelakk

on tuntud oma kõrge kvaliteedi poolest.

A.-s. Prov. J. LILL
TARTU.

TAPEETE

koolitarbeid,
trüki- ja pakkimispaberit
ostate suurel ja väikesel arvul

Paberiärist „**KODUMAA**“

TARTUS, ALEKSANDRI 10, TEL. 7-87.

Perenaised!

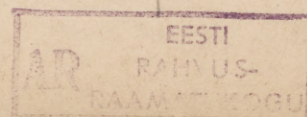
Paremaid pesuseepe on
A.FREDERKING'I

KOLLANE
TUUMSEEP

Ar 935/936P
Tänapäev

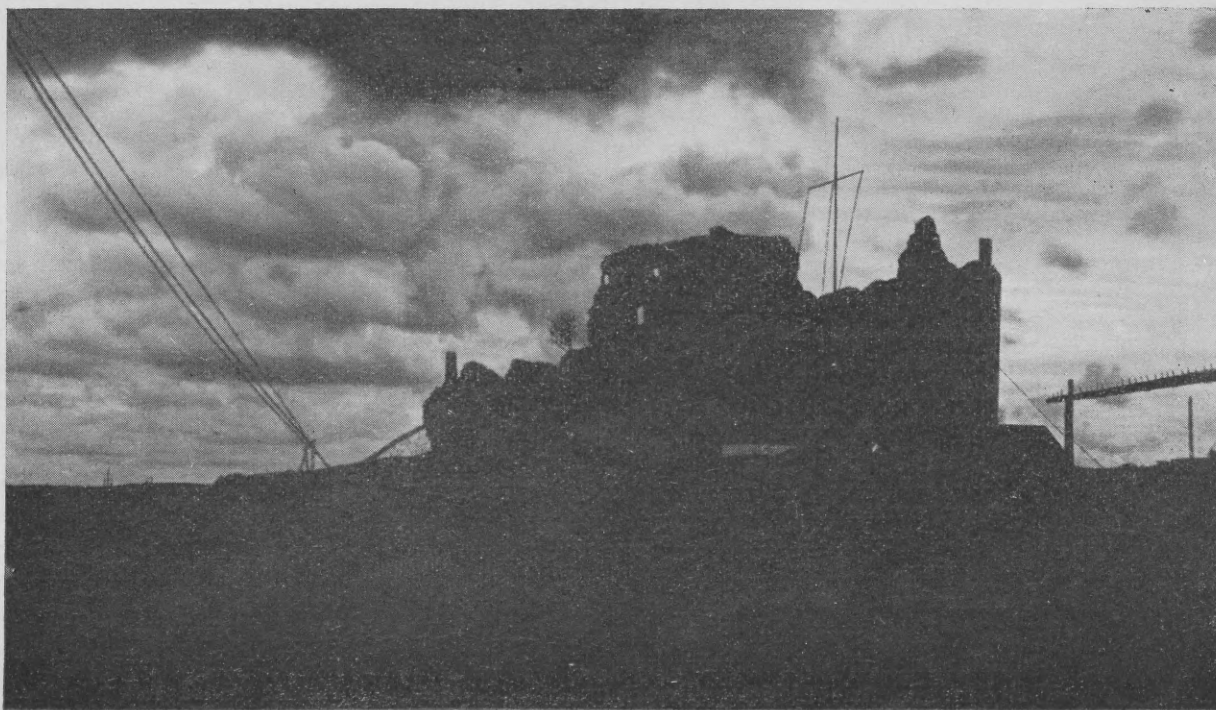
TÄNAPÄEV

Nr. 6

September, 1935

I aastakäik

- J. Kitsing: *Kas õigusteaduse kriis?*
E. Laidsaar: *Rosson ja Ingeri*
O. Luts: *Pliuhkam Tartu näitusel*
E. Rotman: *Lammasmäel suvitasin*
E. Fählmann: *Ajakirjanduse tõest ja ilust*
A. Neuman: *Reisimärkmeid Ojamaalt*
R. Kangro-Pool: *Mait Metsanurga „C. R. Jakobsoni“ puhul*
A. Tonska: *Reklaamtehnika — moodsaim kultuurtegur*
J. Mark: *Soome-ugri keelte sugulusest*
E. Saks: *Maaliline rannik*
V. Ora: *Pikne*
J. Kaup: *Suivistel rännakutel*
E. Rotman: *Major Bischoff kirjutab*
Imago: *Euroopalikest ja ameerikalikest filminäitlejaist*
Clive Bell: *Kunsti lähemast tulevikust*
Justus: *Aja mõtteid*

*Toole lossi sünged
varemed õhtul äikse-
ilmaga*

Kas õigusteaduse kriis?

Tänapäeval kuuleme tihti kaebusi asjaolu üle, et seadused ning kohus ei lahenda küllalt kooskõlas üldise rahva õigusveendumusega temale arutada antud asju, kusjuures protsessid vältavad tihti liialt kaua ning oma tulemustelt sünnitavad pettumust rahvahulkades.

Kahtlemata tuleb esijoones selles süüdistada meie seadusi. Paljud neist, näiteks tsiviilalal ulatuvad läbi aastatuhandete rooma õigusesse. Praegugi on näiteks meie Eraseaduses paragrahv (2015), mis lubab vanematel oma poega pärandusest ilma jätta sel juhul, kui viimane on mingi rändsirkuse artist, mõõganeelaja või köietantsija või metsloomadega võitleja ning kui poeg isa pärast vaenlase kätte vangilangemist teda enam välja ei osta.

Samuti ei saa nõus olla selle suure erinevuse pärast, mis valitseb lihtrahva ning kohtu keele vahel. Kohtukeel on kujunenud sajandite kestel traditsioonide najal, ent sealjuures on jäänud äärmiselt kuivaks ning lohisevaks. Võiks ju rääkida selle kohtukeele täpsusest, ent tegelikult, kui asja võtta päris kainelt, siis ei ole ta seda.

Näiteks selle asemel, et öelda lihtsalt „kes varastab — seda karistatakse” leiame asja kehtima hakanud kriminaalseadustikust (§ 548) „süüdlast võõra vallasvara riisumises omastamise sihiga karistatakse”. Vargus on iseenesest sama lihtne ja täpne mõiste kui söömine ja joomine, kuna aga ülikeerakas juriidiline definitsioon omakorda on ilmselt vale sel juhul, kui on tegemist näiteks elektrivoolu vargusega, kuna siin pole tegemist mingi vallasvaraga. Siin peab jällegi kõrgem kohus ja õpetatud mehed pikalt ja keerukalt seletama, et vallasvara all tuleb mõista ka elektrit.

Tavaliselt säärased süüteod nagu lihtvargus on vaid väikeste ja lihtsameelsete roimarite erialaks. Palju suuremad ja kardetavamad oma suurejooneliste tagajärgede poolest on aga muud kelmid, kes osavate kombinatsioonide ning trikidega oskavad nii lihtsameelsetelt maameestelt samuti kui ettevaatlikudelt suurärimeestelt välja petta suurel hulgal raha ja väärtusi, kusjuures kohus nende jaoks ei leia sageli vastavat paragrahvi, sest „juriidiliselt pole siin midagi teha”. Tihti on sääraste „tsiviiloperatsioonide” tulemuseks kahjusaja täieline laostumine, kuna lihtsa varguse juures jääb ohver vahest mõnest üksikust esemest ilma. Ent väike kelm läheb vanglasse, kuna suuremate peale ei hakka ükski seadusehammas.

Oleme oma väikeses riigis näinud küllatki palju aktsiaseltse ning rahaasutisi, kes osavate direktorite mahhinatsioonide tagajärjel pankroti tõttu on

oma ukсед sulgenud, kusjuures kahju on saanud peamiselt vähemad osanikud ning hoisummade omanikud, kuna direktorid saadud kapitaliga asutavad uusi ettevõtteid või ehitavad maju. Salaja loovutatakse fiktiivsete lepingutega oma vara kolmandatele isikutele ning sünnitatakse kreditoridele sellega suurt kahju.

Tahtmatult kerkib etteheide: „Miks ei võimalda kohtunik mingit abi? Hea kohtunik peaks võima ka halbade seadustega häid tagajärgi saavutada, kuna õigus ja õiglusetus on väga selged mõisted. Miks ei mõista kohtunik süüdi pettureid, ehkki kelmuse kohta käivad normid on puudulikud ning fiktiivsed lepingud on läbinähtavad?” Kohtunikel on kahtlemata niisama palju tervet ja loomulikku arusaamist nagu teistelgi inimestel, ent kohtunikud pole mitte sõltumatud, nende jaoks on kõrgem kohtuaste, neid halvab kõrgema kohtu ning seadusnormide kasuistika. Viimaste vastu on aga iga kohtunik võimetu.

Kui suurel määral on ärielu seganud ning kogu paanikasse viinud määrava tähendusega kohtuotsused, võime kujukalt jälgida Ühendriikides, kus hiljuti kuulutas kõrgem kohus otsuse, millega Roosevelti sammud uue majandusprogrammi teostamisel tunnustati seadusvastasteks või jälle inflatsiooni ajal Saksamaal, mil maksis põhimõte „mark on ikka mark”, ehkki inflatsioonija lõpul marga väärtus oli vaid biljonendik selle ennesõjaaegsest väärtusest.

Eriti pahausulistele protsessijatele on kasulik säärane meie Riigikohtu seletus, et vekslid peab pangas diskonteerima tingimata see isik, kes viimasena alla kirjutanud, või jälle, et kui võlausaldaja obligatsiooni vastu võtab obligatsiooni väljaandjalt, kui see enim oli tehtud blankoks, siis saab seda obligatsiooni tühistada selle tõttu, et obligatsioon, mis ta väljaandja käes — on rahatu, vaatamata, et varem aastakümnetel selle kohta oli sootuks vastupidine kohtupraktis.

Säärane õigusemõistmise kõikumine loomulikult vähendab suuresti usaldust kohtute vastu.

Vabaneme hetkeks abstraktselt-juriidilisest mõtlemisest ning püüame tabada kogu õiguse mõtet, siis peaks õigus seisma õigluses, vooruses „suum quique tribuere” — anda igaühele oma osa, süü ja lunastuse tasakaalustamises, millist sümboolseltki kujutatakse kaalu näol.

Kui nüüd vaadelda neid norme, millede selgelt avaldub „õiglusfunktsioon” suuremal või vähemal määral, siis üllatusega peame konstateerima, millise mürdosa nad moodustavad lõputute puhttehniliste määruste ning eeskirjade hulgas. Millise suure hulga alasid on haaranud moodne

õigus küll enda alla. Siin on majandusettevõtete: aktsiaseltside, osäühingute, kindlustusseltside organisatsioonivormid. Seal on sotsiaal- või tööõiguse avarad alad: õnnetuse-, haiguse- ja invaliidusekindlustus, tööstuslik ning tariifi õigus. Siin on moodne hüpotekaarõigus kinnisvarade kohta, keerukate kinnistusraamatute ja muude formaalsuste näol. Siin on õige mahukas ning alatasa pulbitsev maksuõiguse ala, millise normid omakord haaravad ka kõikidesse muudesse õiguse valdkondadesse. Sääraste mitmekesiste normide puhtformaalne koondamine seaduste kogudesse aitab veelgi tõsta alade kirevust.

Et sääraseid mõõtmatuid, suurelatuslikke õigusvaldkondi valitseda, seks on vajalik keerukas ning kiiretempoliselt töötav seadusandlik aparatuur, milline jätab varju kõik eelnevate sajandite kestel nähtu.

Vaevalt möödub nädalat, kus ei ilmu jälle mõni uus Riigi Teataja number uute seaduste ja määrustega, mis lühima aja kestel kehtima hakkavad. Puhtpoliitiliste, avalikõiguslike ning puhtmajanduslike — rohkem tehniliste eeskirjade kõrval sisaldab see aga ka põhimõttelisi muudatusi õiguslikus elus, mis puudutavad koguni üksikute isikute eraõiguslike vahetekordi.

Sellise suure tempo juures ei saa need normid olla kuigi täiuslikud ja põhjalikud ning selletõttu juba lühema aja pärast ilmuvad samade seaduste muudatused, õiendused ning täiendused, millistega püütakse kõrvaldada tühikuid ning suuremaid vastuolusid ja eksimusi. Nende seaduste sõnas- tusel puudub igasugu plastilisus ning rahvapärasus ning sisu on rohkete osundite tõttu nii komplitseeritud, et see isegi õpetatud juristile ilma „seletusteta” arusaadav pole. Algusest peale kerki- vad tüliküsimused üksikute selgusetute kohtade üle kirjanduses.

Peaaegu koos seadusega ilmub ka kohtu- ministeeriumi kodifikatsiooni osakonna, tavaliselt seadust koostaja liikme selgitustega varustatud „täielik” kommentaar, millises püütakse seadust seletada seaduseandja motiivide ja koostaja enda kogemuste varal.

Kõigist neist seadustest, kommentaaridest ning ajakirjanduse artiklitest on tekkinud aga terve paberiputus. Tuhanded leheküljed Riigi Teata- jaid, otsuste kogusid ja kommentaare moodusta- vad materjali, mille najal peab kas või kõige liht- sama seaduse kohta õiget mõtet ning selgitust otsima. Raske on selle hiigelsuure materjali- hulgaga koduneda kohtunikul, kel aastas otsus- tada tuhandeid asju. Arusaadavalt ei suudeta see- tõttu tungida asja sisusse, otsused jäävad ikkagi pinnapealseteks ning suurel määral olenevaks sel- lest, kuidas kohtus esinev poole volinik — advo- kaat oskab asja ette kanda ning veenvamalt esi- tada kaalukamaid argumente seadustest, seletus-

test ning autoriteetide arvamustest. See loob jälle omakord rahvamassides eelduse advokaatide konksudest ning riugastest, millega advokaat suudab valget mustaks ja musta valgeks pöörda.

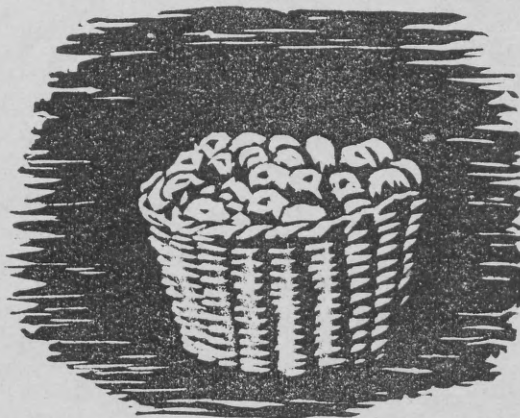
Suur sõna kohtuotsuste kohta oli ajakirjandu- sel. Alles hiljuti oli aeg, mil seadusandlus oli parteide käes, siis lokkas ka ajakirjanduses tihtigi laim ning asjatundmatuse kõrval ühekülgus. Poliitilistel motiividel tekkisid seadused, milliste otstarve väga küsitav ning teisest küljest sapp kohtu aadressil mõne omameeste suhtes ebaõnnes- tunud protsessi üle polnud haruldus. Küll ei suutnud see kohtu seisukohti kõigutada, ent ome- tigi tuli kohtul arvestada teataval määral valitseva erakonna seisukohti.

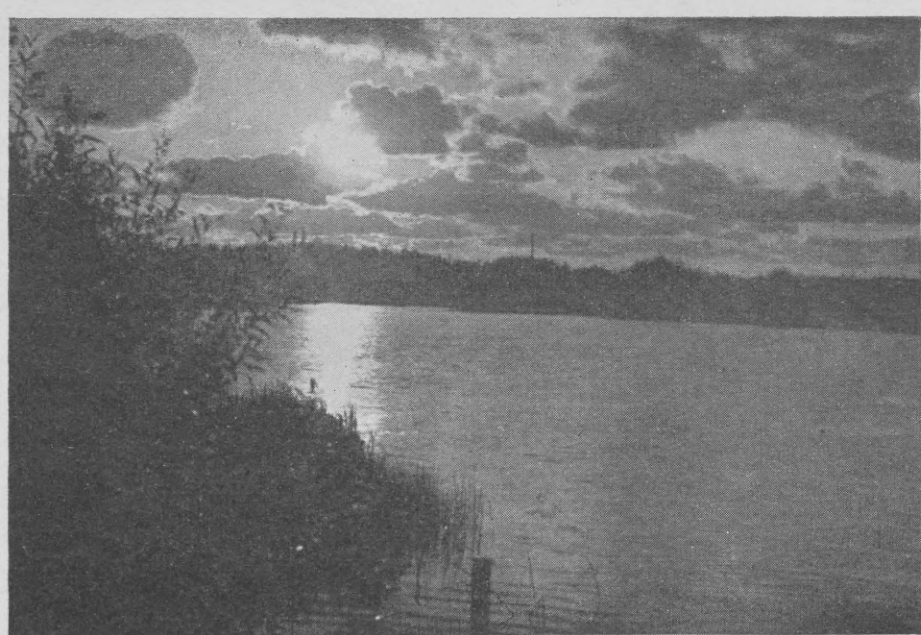
Siia liitus veel asjatundmatute reporterite ühe- külgus ning tihtigi sihilik informatsioon kohtu- protsessi käigu üle.

Kaugelt suuremat kahju sünnitas aga protsessi kirjeldustes just kaaskodanikkude ausa nime rü- vetamine. Punastamata toodi, eriti valimishoos alatumat ning häbematuimat laimu üksikute tege- laste kohta, et sellega neid reast kõrvaldada. Ehkki tihti säärase laimu pärast ajalehte karis- tati, ei pehmenanud see märkimisväärselt sää- rase laimu halba mõju.

Nüüd on siseministri sundmäärusega vähenda- tud ajakirjanduse avaldamisvõimalusi sel alal, mil- line kahtlemata pole jätnud avaldamata oma ter- vendavat mõju kohtute tegeluse resultaatide suhtes.

J. Kg.

Õhtu Rossonil

Foto Kallan

ROSSON JA INGERI

1

Jõgedemaaks sõandaks Eestit vaevalt keegi nimetada, kuid kui seista Narva-Jõesuu sadamasillal ja nautida sealset vaadet, kipud vägisi hindama ümber seniseid veendumusi. Sest raske on leida meie kodumaal teist säärast võimast vaatepilti: ees poole kilomeetri laiune Narva jõgi, mis suubub vasemal merre läbi kitsa jõesuu, veidi tagapool Magerburgi kõrge, männimetsaline liivakallas ning otse vastas Rosson looklemas avarate luhtade ja künklike kaldametsade rohelistes raamis. Venemaalt ta tuleb, saades alguse Luuga jõe vesikonnast, siirdub Vanakülla all üle piiri, lookleb läbi Eesti-Ingeri, tehes kõige võimatumaid ja absurdsemaid käänakuid, paiguti nagu omaenese saba püüdes; muutub veidi õgvmaks alles Korosteli all, kust suubub mööda Vaiksest Järvest, Väikülast ja Saarkülast paralleelselt merekaldaga Narva-Jõesuu suunas. Kapriisikalt, nagu see jõgi oma voogusid läbi maa veeretab, lõpetab ta ka oma teekonna. Selle asemel, et nagu mõistlik suur jõgi kunagi iseseisvalt merre suubuda, ühineb ta Narva jõega vaevalt sadakond meetrit enne meresuud, moodustades kolmeharulise delta, mis oma saartega ja saarekestega annab kujutelma pigem järvest kui jõest.

Rossoni erilaad väljendub muuski. On reeglik, et jõgi peab enam-vähem pidama kinni voolusuunast. Tartlasi näiteks hämmastaks väga, kui Emajõgi ühel ilusal päeval hakkaks voolama Peipsi poolt Võrtsjärve, Rossoni-äärsetel elanikkudel aga on hommikul välja minnes esimene asi teada saada: kuhupoole voolab

jõgi täna? Sest — Rossonile on see naljaasi, kord voolata üles-, kord allapoole. Ja seda nimelt tuulte mõjul. Valitsevad Soome lahel põhja- ja loodetuuled, suruvad nad merevee Narva-Jõesuu alla kokku. Vesi tõuseb ja Narva jõgi kasutab Rossonit ventiilina: ajab oma liigse vee Ingeri poole. Kuna samal ajal Luuga lahe läänekaldal on madal vesi, võtab Rosson Narva jõe poolt pakutava vee lahkesti vastu ja veeretab ta Venemaale. Lõuna- ja kagutuulte puhul on asi ümberpööratud — Narva lahes valitseb mõõn ja Narva jõgi moodustab Jõesuu kohal sellise kiire hoovuse merre, et Rossonigi veepind paari jala võrra madalamaks imetakse.

Samasugune unikum on Vaikne järvgi, asudes Rossoni ja mere vahel, tihedas okaspuumetsas ning tuletades kujult meelde tubakakotti, mille nõõrid ulatuvad Rossonisse. Järvgi elab jõe arvel — on Rossonis vesi madal, voolab vesi järvest jõkke ja ümberpööratud juhul muidugi vastupidi. Niipalju geograafiat.

2

Imelik maa on Ingerigi, mille jõeks ja elu-sooneks too imelik Rosson. Kohates mõnd inimest jõel või külas, ei tea sa kunagi, kas su ees seisab eestlane, venelane, soomlane, soome-ingerlane, eesti-ingerlane, vene-ingerlane, ingeri-venelane, ingeri soomlane, ingeri eestlane või isurlane. Ingerlasi endid nagu ei olegi — igaüks peab end kuuluvaks mõnda eelmises lauses loendatud liiki. Üldjoontes aga võib ütelda nii: (alamjooksult ülemjooksu suunas) Saarkülas ja Väikülas, mis asetsevad vastastikku, on venes-

tunud ingerlased, kes peavad endid venelasteks, Korostelis on venelased, Kalliveres eesti-ingerlased, Vanakülas vene-ingerlased, Kullakülas soome-ingerlased. Seejuures on liigitusemotiiviks usund. Leidub ingerlasi, kes raiuvad vene keelt hullemini kui kirvega, kuid on „pravoslavnõid“ ja järelikult — „venelased“. Viimasel ajal siiski hakkab eesti kultuuri mõju end tunda andma — noorem ingeri põlv ütleb end olevat ingerlased või koguni eestlased, asjaolu, mida neile väga pahaks paneb Kullaküla noorsoomlaste rühmitis, kes iga hinna ja abinõuga üle lahe tüürib ning eesti asjast väga vähe teada tahab. Nende propaganda mõju oli isegi nii suur, et kohalikkusesse algkoolidesse eesti õppekeelega klasside soetamine suurte raskustega seotud oli (!).

Viimasel ajal aga see hurraa-soomluse laine on veidi taltunud; eriti kaotasid temperamentseid „rahvajuhid“ poolehoidu vanemates ja kaalukamates kaaskodanikes oma poisikeslikkude demonstratsioon-mürglitega N.-Vene piiril, mille eest politsei mehi karistas „keskmiste normide“ järgi.

Ingeri kultuuriliseks keskuseks on Kallivere küla. Seal asub nägus kahekordne koolimaja, mis teenib rahvamajana, kirik soomlasest õpetajaga, ja suurem enamus seltskondlikke organisatsioone. Oma iseloomult Kallivere on ridaküla, samuti kui Korostel, Saarküla ja Väikülagi — veel hiljuti olid külamaadki jaotatud venepäraselt hingemaadeks. Nüüd aga on asunduskomisjon planeerinud külad taludeks ja iga talupidaja on oma maalapi peremees. Millest elatub Ingeri? Peaasjalikult kalastamisest (allpool) ja põllundusest (ülalpool). Kullakülas on kuulsad paadimeistrid ja Kallivere „ingeri kohupiim“ on hinnatuimaid artikleid Narva ja Narva-Jõesuu turul.

3

Olles varustatud kõigi nende väga vajalikkude eelteadmistega, millised on toodud üldjoontes kahe eelmise punkti all, võib näha-kuulda Ingeris nii mõndagi, mis muidu vahest kahe silma vahele jääks. Suurima üllatuse võõrale reisijale pakub aga kahtlemata see erinevus eluviises ja -korraldusis, mis esineb ingerlaste ja venelaste vahel. Korosteli külas võib leida igas vanemas peres veel kõige patriarhaalsemat korda. Juhtudes esmakordselt nim. külas asuvasse „Jasnaja Poljana“ (!) nimelisse tallu, nende ridade kirjutajale tundus, nagu oleks ta laskunud tagasi mingisse kaugesse sajandisse. Talu pere oli suur: isa, kolm poega, kaks tütart pluss poegade naised ja tütarde mehed. Naised katsid ühist söögilauda peretoas ja kui see töö oli valmis, kogunesid kõik sööma. Kuid ükski ei istunud enne lauda, kui tegi seda vanaisa, ja

ükski ei võtnud enne järgmist toitu ega teed, kui vanaisa oli alanud. Ning edasi: neljakümneaastane poeg, kes küsib isalt luba, enne kui suitsetab toas — kas pole see haruldus? Selle juures Merkulovid, nagu on „Jasnaja Poljana“ valdajate nimi, pole mingi mahajäänud ega „kultuurist puudutamatu“ pere, pigem vastupidi. Talu on jõukamaid külas, evides isegi mootorpaadi ja lõherüsad, millega merel kalastamas käiakse.

4

Nimede eestistamine on moes ka Ingeris. Eriti teevad seda need, kes ei taha olla venelased, kuid kannavad venepärasest nime. Hiljuti tegid kaks sellist uuenimelist publikule rohkesti lõbu oma kohtuskäimisega. Oli mingi kalastusseaduse rikkumise protsess, kus tunnistajateks oli kutsutud ka isa ja poeg Stepanovid Ingerist.

Kohtunik hüüab tunnistajat. See ei tee väljagi. Advokaat pöörab näo Stepanovi poole ja ütleb: „Noh, Stepanov, tõuske püsti!“

Stepanov aga muigab endale laia habemesse ja sõnab:

Vanaküla vene noorik rahvarõivais Foto Kallau

*Vanaküia motiiv
Tagapool N. Vene mets*

Foto Kallau

„Ei ole ma kellegi Stepanov. Mu nimi on nüüd Sammal.“ Sammal lõpuks siiski asub kohale, tunnistajapinki. „Kuidas see lugu oli?“ või midagi sellist on kohtuniku küsimus ja Sammal hakkab jutustama:

„Noojah, mis seal'nd oli või ei oli, eks see olnud nõnda, et mina ja Merikotkas läksime paadiga välja...“

„Kes see Merikotkas siis jälle on?“ pärib kohtunik teise jutulõnga katkestades.

„Aga eks ikka seesama minu vanem poeg Griška.“ Nii tulebki suure seletuse järgi välja, et Stepanovid on võtnud endile uued nimed, isa — Sammal ja poeg — Merikotkas.

On teisigi kurioosumeid... „Meri“ võttis endale perekonnanimeks mees, kes ei suuda ega suuda õppida oma nime häädama, vaid teeb seda ikka venepäraselt „Meeri“. Keegi venelane kandis oma uut nime „Randrahn“ kuu aega paberitükile kirjutatuna taskus, et see meelest ei läheks.

5

Kallivere käär Rossonil on üks maalilisemaid kohti Ingeris. Ühel pool kõrge liivakallas, teisel pool luht ja Rossoni ürgoru kõrge kallas, millel asetsebki küla. Reisija jõearikul „Mai“, olles esmakordselt Rossonil näeb mäe otsas tuuleveskit ja küsib, mis koht see on. Kallivere, vastatakse talle. Sõit läheb edasi. Enam kui pool tundi lõikavad laevakruvid vett. Siis jõutakse jälle ühe küla alla. Sealgi külas on veski.

„Mis küla siin on?“

„Kallivere.“

„?!?“

... See on Kallivere kääru süü. Ta teeb hoburauakujulise ringi, kusjuures selle raua otste vahel asubki Kallivere. Sõitjaile paistab aga, et Kallivere on hiiglaküla.

Kallivere järgmine ja Eesti territooriumil viimne on Vanaküla. Siin suvitades kirjutab Juhan Jaik oma „Rannaliivalt taevani“. Iga uue jõekääru tagant välja sõites ja kalda äärtes paatides õngitsejaid vanamehi nähes, mõtled tahtmatult: milline nende hulgast võiks küll olla see kuulus Kivikiisk, kes omal ajal kasvatas kaagalinnu mune?

Aga ega teda ole. Ingerlased on Jaigile väga pahased. „Esimene eesti kirjanik kirjutas esimese romaani Ingeri ainestikul. Ja ta lõi tüübid nii, et ingerlane on münchhausenlik kiitleja ja ta poeg kosib vene külatüdruku“ — nii ütles nende ridade kirjutajale Ingeri kadunud rahvajuht Leander Reijo.

Vanaküla on puhtani venelaste küla. Eestlasi on ainult niipalju, kui neid kuulub piirivalve koosseisu ja nende omaksed. N.-Jõesuu suvitajaile on Vanaküla suviseks lõbureisidekohaks. Käiakse vaatamas Vene piiri, kuigi seal muud näha pole kui traattõkkes, lage heinamaa ja taamal mets. Ühtki elamut vene poolt ei paista. Ekskursantidele pakuvad huvi vene Vanaküla vanemad ehitised, venestiilsed pitsgarnituuridega isbaad imetillukeste akendega ja — töö juures leelutavad vene külanaised. Aga samas kõrval sellesama 19. sajandist pärit-oleva leelunaise pisike poeg või tüdrukupirts annab välja juba moodsa turismimaa lapse tüübi: ta seisab ekskursantidelaevas vastas, peos kimp korjatud rukkililli, ja pakub neid müüa. Kultuur areneb hiiglasammudega...

6

Ta areneb tõepoolest, see kultuur. Ingeri ühiseluline tervik on killustunud enam kui miljalgi enne. Ema leelutab töötades vanu rahvalaule, poeg vilistab moodsat tangot. Paastu ajal põleb isbaanurgas ikoona ees püha tuli ja memme-taati põlvitavad hardudes, samal ajal

kui tütar lokib petrooleumilambile asetatud raudoraga juukseid. Korostelis matkaja seisab imetledes keset ammukadunud patriarhia-ajas-tut, kuid üle jõe, Kalliveres kuulab ta Simo Otsa juures raadiost vastseid päevasündmusi ja lah-kudes kirjutab oma nime kaunikõitelisse albumi, mille tiitellehel kuldkiri: „Kallila talu külaliste Raamat“.

Kallivere koolimajas on palvepäev. Koos on pea kogu Eesti-Ingeri. Harmoonium, soolod, duetid. Võimsalt kõlab koosolijate ühine ko-raal. Viisil: Önnista ja hoiu. Ainult tekst on soomekeelne. See annab laulule erilise kareda värvi. Nähes nii neid habetunud, pronkstõm-mude nägudega mehi ja lihtsais rõivais mehe-likke naisi seisvat püstipäi ja laulvat oma Ju-malale, tunned rahvast, kes olles teinud läbi lu-gematuid vintsutusi, on jäänud truuks endale ja oma ajale. Neid langes hulkadena sõjas, neid hukkub merel. Nende sugulasi, õdesid ja vendi teisel pool traataeda tapetakse ja rõhutakse. Siiski nad ei halise. Nad seisavad Jumala vas-tas püstipäi, mees-mehega. Ja laul — seegi pole palve, pole pehme, sujuv nagu eesti kirikus. Pigem on see nõudev, raiuv, käskiv. Vaadeldes seda kõike, tunned põhjust, miks see rahvakil-luke on suutnud säilitada end ja enda omapära võõra võimu surve ja ümberringi igalt poolt pealevalguva venelaste laine all palju, palju inimpõlvi.

Kilomeeter maad edasi, Kallivere vanas prit-simajas on koos külanõored. Nad ei ole kooli-majas palvel. Ei. Neil on grammofon ja nad tantsivad. Foks, rumba, tango. Ja vahelduseks ringmäng: „Mu isamaa armas“.

See on uus põlv. Üks kilomeeter maanteel — kui mitu aastat või — sajandit teeb see välja?

7

Põllunduse alal on Ingeris iseseisvuse ajal as-tutud suuremaid edusamme, kui kunagi varem. Veneaegne hingemaaribade-süsteem ei võimal-danud küllalt intensiivset maaharimist ja leiva-vilja tuli igal aastal osta juurde. Nüüd aga, pä-rast maa planeerimist talunditeks, jääb Ingeril juba vilja üle müügiksiki.

Taluehitused Ingeris on peaaegu eranditult ühetoalise ilmega. Nn. õuesüsteemi, kus elu-maja ja kõrvalhooned asetsevad üksteisest eraldi, Ingeris ei tunta. Samuti ei tunta elamuga ühe katuse all olevat rehetare, nagu see kom-beks sisemaa vanemate taluehitiste juures. Tüü-piline Ingeri talu kujutab endast kaht kõrvuti-asuvat hoonet, mis on ühendatud kinnise vahe-käiguga, nii, et kogu ehitis omab ladina suure H kuju. Ka uhiuute ja moodsate taluelamute juures on selline vahekäik kõrvalhoonega, milles

Eestipoolne piiritorn Vanakülas Foto Kallau

asub laut ja tall. Nii olevat praktilisem, kuna talvel on hea talitada loomi — perenaistel pole vaja külma ja tuisuga minna sammugi lageda taeva alla — kõik on käe-jala juures ja loomade talitamine on hõlpus. Kahjuks aga ei puudu sellel muidu küllaltki nupukal moodusel oma pahe: suvel pääseb loomalaudast elumajja kärb-seid ja — lõhna. Kuid — ega kõike head saa korraga, ütleb ingerlane ja uut elamut ehitades ning seda moodsa mööbliga ning raadiomasti-dega varustades ehitab loomalauda ikkagi elamu külje alla. Sageli nii lähedale, et mõlema hoone katuseräästad peaaegu kokku puutuvad.

8.

Reisijate liikumine Rossonil, sellel Ingeri elu-soonel on elav, kuna suur osa Ingeri perenaissi käib iga päev Narva või Jõesuu turul. Seetõttu on ka laevaliinide pidajate vahel äge võistlus „hingede“ pärast. Omavahelises konkurentsis on kaks liinipidajat, A. Kočnev ja Reinap läi-nud isegi nii kaugele, et Rossoni-sõidu piletihind on omaette kurioosum: Sõit Narvast N.-Jõesuhu (13,6 km) maksab 25 senti, Narvast Vanakülla aga (27 km) 20 senti! Põhjuseks on, et Narva-Jõesuu liin on Kočnevi monopol, Narva-Vanaküla aga vabaliin, kus Reinap võistlust teeb. Kuna võistlejate vaherkord on kõike muud, ainult mitte sõbralik, siis

O. L u t s

„Kas siis need kah veel elavad?“ vist küll küsib igaüks, kes loeb neid ridu. — Või veel! Nad elavad, pole neist keegi surnud, isegi juurde on neid tulnud; näiteks on vahepeal Sägil ja Liisbetil juurde tulnud niisugune priske jõmpsi- kas, et vii seegi näitusele, sinna uude aeda, mis nüüd alles hiljuti ümber klopiti, meisterdati ning öeldi sealjuures: „Mis kinni ei jää, saab kinni löödud!“

Sel ülivihmasel õhtul peeti Sirgasmäe omade juures pikka ja tarka nõu. Mis teha? Kas sõita Tartu „Väljanäitusele“ või mitte?

„Noh, võiks ikka ära käia,“ urises vana Samuel Pliuhkam kustki urkast või kolkast, aga asjaosalised jäid kuulutama ning teritasid kõrvu.

Ei, Jumala pärast, nad on kõik veel elus ja terved, kuid, nagu juba öeldud, ainult vana Samuel on veidi kõssi jäänud, väga võimalik, et niisugune vanamees ongi jäänud Eesti talaks ja toeks. Sellised juurikad ongi meid aidanud läbi raskete aegade. Kiusu neil oli, kuid kes saab siin ilmas läbi ilma kiusuta?

on kummalgi liinipidajal igal pool oma maa- bumissillad ja vahel kihutab Reinap oma „Eesti- Ingeriga“ Kočnevi „Mai'le“ otsagi, nii, et reisi- jad hirmunult juba päästevõid otsivad. Inger- lased ise on aga olukorraga vägagi rahul, kuna varemalt maksis sõit Vanakülast Narva 60 senti, nüüd aga 20. „Peaks mõni võistleja veel juurde tulema,“ ütlevad nad, „siis hakatakse meile sõidu eest veel pealegi maksma.“

9.

Rosson ja Ingeri... Kolm suve olen veet- nud seal, matkates, kalastades, külastades kõike, mis väärib vaatamist. Kas olen suutnud anda käesolevate ridadega osalisegi ettekujutuse sel- lest meie idapoolsemast maanurgast, suurte kon-

Aupiaze kahela

Lugupöetud hra Pliuhkam
ja
teised Sirgasmäe omad!

Tartu Näituse Juhatus palub Teid austada oma
aavõituga 30 augustist - 2 septembrini 1935 a.
Tartus korraldatava näituse avamist 30 augustil
kell 1 osavõi uuel näitusplatul Näituse tan 31

Austavalt

Eesti Põllumäest Selts Tartus

Kivimäe

esimees

Paukanarist

algataja

„Kui ma nüüd peris kindlasti teaksin!“ oh- kas noorperenaine Liispeth, kes nii mõningate aastate kestes oli muutunud kaunis kehakaks nii umbes nagu pada; kuid mitte mustaks ega siniseks, vaid rõsaks nagu piim.

Pisike jõmpsiakas lõi kepsu ses vanas tuntud toas ja aiva tänitas: „Oi ema, ema, sõidame linna! Te muidu ei lase mind kuskile, las ma ometi näen, mis tehakse linnas!“

Järgmisel hommikul siis algaski see suur asu- tamine Tartu linna poole. — Issand Jumal ja tema head inglid, pärast näitust võiks isegi lau- lupoel ära käia!

Ja veeresidki kaks vankrit välja meie kuul- sast Sirgasmäe talust.

Ja kõik olid pühapäeva-rõivastises peale ho- buste ja vankrite.

Juba üldiselt on teada, et Sirgasmäe omad kunagi ei saa läbi ilma ühe korraliku tülita, kui nad kuhugi sõidavad, ja nüüd kujunes see asi nii, et juba teel läksid lahku need vanad ja noo- red: Tõnis Sägi ajas oma äsjaruunatud tä- kuga nagu metsaline, kuna vana Samuelikene

trastide ja vastuolude riigist? Vaevalt. Ingerit ei saa kirjeldada lühikeses ajakirja-artiklis. Teda peab tundma, alles siis saab temast kujutelma. Peab nägema ta lokkavaid viljapõlde, ta uusi, hingemaaribadelt kerkinud talusid, ta rahvast, töökast ja tõsist. Ta jõge — maalilist, erand- likku ja hukutavat, kõiki ja kõike, mida pakub maa, kus 18. ja 20. sajand asuvad kõrvuti, üks- teisse põimudes. Eesti haritlased, noored tea- dusmehed, kultuurikandjad: miks suvitata toma- tikastmeses Pärnus, Haapsalus, Jõesuus? Tulge Ingerisse korraks ja — te jääte siia igaks suveks. Sest Ingeri ootab ja v a j a b enam kultuuri, enam lähenemist ja lähendamist eesti noore teaduse ja hariduse varasalvedele.

Eerik Laidsaar

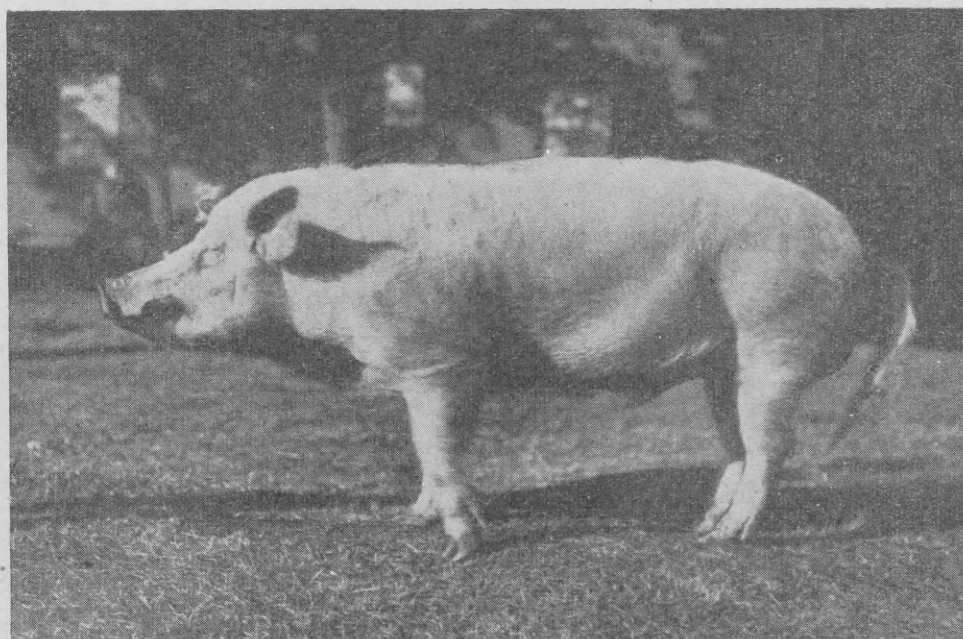

Pilte *Tartu näituselt*

Sikk lõbustab rahvast

*Peekon — meie riigi tutvustaja
välismaal*

Mehel annab kanda üht kõrvitsat

Tõnis Sägi ajas oma äsjaruunatud tükuga nagu metsaline ...

muidugi ei jõudnud temale järele. Kuskil nagu oleks vilksatanud tuttavaid inimesi, aga mine võta kiinni, kas need olid need, kes nad tõelikult pidid olema.

Ja siis paistsid Tartu kirikute tornid.

Vanaperenaine Roosi, üks väga tark ja mõistlik taluperenaine, pöördus oma mehe poole ning ütles:

„Kes teab, kuhu nad põrgulised nüüd kihutasid?“

„Kurat neid võtab! Kui poleks seda last, siis ma juba ammugi oleksin välja tonkinud selle Sägi. Aga nüüd vaja vaadata, kuhu me jätame oma hobuse? Sest kas tead, Roosi, juba ammugi kirjutavad ajalehed, et Tartu väljanäituse plats on viidud uude kohta, üle raudtee või mine tea kuhu. Pärigel teab, kuhu jäi Tõnis — aga see ju leegib nagu kurja koera eest.

Kaua komberdavad Sirgasmäe vanad ses rahvamõllus, kus pole aru ega otsa, küsitlevad kar-

davoisid, et kus see värk õieti on. Ja viimaks nad siiski jõuavad õigele kohale. Ning nende silmi ees avaneb seevõrd suurepärase pilt, et kumbki esialgu ei leia sõnu.

„Näe, näe!“ viimaks ütleb vanaperenaine, „näe Samuel!“

„Mis ma's pean nägema?“

„Noh, seal.“

„Kus seal? Kas sa näed Tõnist? Ega ma Tõnisest raipest hooligi, aga ma otsiks lapse üles; Tõnis ju on säärane tuisupea — ega ta hooli lapsestki.“

Masinad huugavad. Mõnel mehelgi huugab pea. Aga Jumala arm on suur: polegi nii väga kehv tänavune põllusaak, nagu hädatseb mõni madalmaa kohapidaja, pole ju meie armsal kodumaal mitte ainult madalmaid, vaid leidub ka kõrgemaid kohti.

Loomulikult võrdleb vana Sirgasmäe peremees asju ja olukordi omaenese taluga, puhub juttu siin ja seal ning selleski kõrges vanuses võtab õppust asjatundjailt. Kuid ometi mõne aja pärast satub vana Sirgasmäe oma jaginasse kellegi täiesti tundmata mehega; on sattunud lahkollu vana- ja uuepõllupidajate sort.

Ja just kodulindude puuri ees läheb see lärm kõige suuremaks ...

Samuel Pliuhkam taipab, et nooremal on õigus, kuid tema vana jonn ei luba niisugust asja, et olla nõus kellegagi siin maailmas; õieti ta ju ei mõistagi vastata noorema väiteile, kuid kiunub niisama. Roosi tõmbab teda käisest, et jätta, jätta! Aga kas vanamees kuulab!

Ja just kodulindude puuri ees läheb see lärm kõige suuremaks. Seal on mehed juba peaaegu rinnutsi koos. Õnnelikul kombel aga satub Tõnis Sägi tülitsejate vahele, kõhib, nuuskab nina ja algab lepitustööd.

Ent ühe kõlaku saab vana Pliuhkam siiski ära, mitte sellelt, kellega ta riidles, vaid kuskilt mujalt; see obadus tuli talle nagu iseenesest, sest

Lammasmäel suvitasin

1

See oli vist juba aprillis, kui prof. Moora kõneles suvel tulevatest muinasteaduslikkudest väljakaevamistest Kunda-Lammasmäel. Sinna kaasa tööle oma puhkusajal — nii mõtlesin. Muretsesin siis mag. Indrekolt, kes seal kaevamisi juhatab, kaasasõidu loa ja jäin ootama juulikuu teist poolt, mil ettevõtte pidi algama.

Nii saabuski siis puhkus ja suvituselesõit. Saabusin isakoju ühel juuliõhtul, kui kodupere oli kõik heinamaal — ja jätkasin järgmisel hommikul edasisõitu jalgrattal tuttavat kodukirikuteed Kunda poole.

Olin aga liig vara kohale jõudnud Lammasmäe jaoks. Kaevamistöökäis veel Malla juures Iila küla kalmuval, kus mag. Schmiedehelm ka mind lubas kaasa kaevama hakata.

Mis siis muud, kui ratas kalmu kõrvale, särk seljast ja töösse. Prl. Schmiedehelm ja kaasvõitlejad, kes varem kaevanud, juhatavad, kuidas väikese noataolise riistaga tuleb töötada, ja juba lähebki asi.

Meil on õnne veel samal päeval: ksv. Saadre satub keset kalmuotsa hästi alalhoidunud luustikule, mis näib kuuluvat mehele ja on haruldaselt tugevakondine ning varustatud rikkalikude panustega. Raha, kaks vikatit, kaks odaotsa, kamm, hobuse suitsed, nuga, kirves, käevõru, luisk, tuleraud ja tulekivi, sõlgi — need kõik leiduvad luustiku juures. Ristime surnu naljatades vallavanemaks ja „vüüreriks“, sest nii tugevaid inimkonte võib tõesti harva näha ja ka „kaasavara“ on tal tõepoolest rikkalik.

osa inimesi on kord juba maailma loodud, et nendega ikka peab midagi juhtuma.

Vana Pliuhkam muidugi on koju unustanud oma puhta taskuräti ja nüüd veab sealt kuskilt voodri vahelt igavesti räpase lupardi nagu soolika ning pühib sellega silmi. „Kuradi raisk, see ju rikub ära silmanägemise!“ sülgab.

Siis ostetakse lapsele saia, juuakse limonaadi, käiakse veel siin-seal ning siis algab vanal Sirgasmäe peremehel selline häda, millega enam midagi ei tea peale hakata. Ses viimases ihuhädas ta vaatab ringi, krabab kinni Tõnise helesinisest lipsust ja lõugab: „Kus, kurat, see koht siin on?“

„Missugune koht?“ ajab Tõnis silmad suureks nagu karikad.

„Noh, see mh... kas sa's ei tea?“

„Jumalavits!“ hädatseb Sägi. „Kui kordki elus saaks olla ilma sinuta! Aga alati sa topid oma nina sinna kuhu pole vaja.“

Mag. Schmiedehelm on leiuga rahul. Väikeste pintslitega puhastame luud ja pildistame siis.

Arutlen: kui see umbes 1000 aasta eest surnud mees nüüd tõuseks ja avaks oma silmad, kas tunneks ta muud oma ümbruses, kui ainult mere, mis sinab kolme-nelja kilomeetri tagant üle madalal asetsevate metsade. Kas ei oleks sellele vanale viikingile, kes maeti sinna kõrgele kaldaservale, kuhu meri alati näha on — kord sinava kangana, kord halli tormi kaduvana — ümbrus nüüd väga võõras ja veel enam meie askeldused, ning unenägu see kõik, mis on sündinud vahepeal nende pikkade aastasadade kestel?

Välja tuleb veel teisigi inimluustikke ja üksikluid, savinõude kilde ning ehte- ja tarbeasju. Kalme ehitus on samuti huvitav: kohati on ta üles laotud paekividest nagu ahjuvare. Kalmu keskosas on palju suuremaid põllukive, kus vahel leidub sõetükke. Ja terve see vana surnuaed asetseb otse suure maantee ääres.

Reedel hakkab tööd segama vihm ja jätkub laupäeval. Siis on mõnus istuda lähedal talutoas, puhuda juttu vana- ning noorperemehega Soome saarlastest, kes käivad kauplemas rannas, piiritusvedajatest ja nende seiklustest ning paljust muust.

Kaevamistöökäis Iila kalmul lõpetatakse siiski, hoolimata vihmast. Teen vahepeal rattatiiru Viru-Nigula kiriku juurde, külla ligi 90-aastastele vanaemale ja -isale.

Maakirik ja argipäeva õhtu — selles on palju idüllilist hõngu. Kirik on luitunud ja seisab

Sirgasmäe omadest tekib ring, naised vaigistavad mehi ja keskel seisab poisike nagu tikk ja teeb pir-pir. Äkki mõiratab vana Samuel ja tõttab värava poole. „Sa, Tõnis, sõida ees ja pane sauna ahi küttele!“

„Mis sul siis häda on?“

„Juba läks!“

Kojusõit algab suure üksmeeles, ainult vanaperemehe poolt ei tule head lehma. Laulupeol jääb käimata, ja kui Tõnis Sägi teeb sellest juttu siis vastab vanamees:

„Üks hea kärtsak on isegi juba pool laulu. Katsume, et ära koju saame! Aga ma ikka nägin seal midagi.“

„Mis sa nägid! Vaata, misuke on su silm!“

„Jah, kipitab natuke.“

Hilisel õhtul jõutakse koju, ja kui sulane Mart hakkab lahti rakendama hobuseid, küsides, kuis läks?

Siis vastab vanaperemees: „Läks nagu alati.“

Foto Saadre

vaikselts vana pärnadesalga keskel ümbritsetud paljudest hauaristidest. Siin valdab sama tunne nagu seal vanal kalmel: kõik kaob aja jooksul ja haudade kiviristidki hävinevad viimati. — Läbi selle kodukiriku on käinud kõik mu esivanemad, kes kunagi ei ole lahkunud selle kihelkonna piiridest. Kaugele minevikku, aastani umbes 1600 tagasi tean neid elavat ikka Kunda mõisa päralt olevate talupoegadena .

„Vallavanema“ luukere. Kivi ääres üleval odaots, veidi allpool, vasakul suitsed ja hoburaud-sõlg. Paremal, puusaluu juures kirves, luisk ja kamm. Esemed ja luud on nende leiuasendis.

Veidi eemal kirikuaiast paistavad Maarja kiriku varemed, kuskilt kostab lõõtspilli hääl ja hämardub, kui astun sisse vanavanemate poole, kes akna all on süvenenud kahekesi piiblitlugemisse ja õhtupalvesse . . .

2

Lammasmägi — jõudsin sinna järgmise esmaspäeva hommikul varakult. Kaugele paistis see väike umbes 6—8 meetri kõrgune kungas üle tasase turbaheinamaa. Siin ongi siis kirde-Euroopa kõige vanem teadaolev inimasula. Varsti oleme jälle kõik koos, kõik kaevajad, ja asume töösse. Mõõdetakse mäest välja kohad, kus tuleb kaevata, viskame kamara ja ülemise mullakihi labidatega pealt ning algab kaapimine väikeste riistadega.

Siin on leiud palju visamad tulema kui Malas, Iila küla Kalmuvarel. Vahetevahel leiame mõne konditüki — kaugete aastatuhandete eest elanud inimese toidujäänuse või tulekivikillu. Aga töö on lõbus. Kohalik asunik, vana Tõlla Jaan on mõnus hambamees nalja heitma, eriti Rootsist väljakaevamiste juures viibiva üliõpilase prl. Berliniga, kellega Jaan ilmtingimata oma piipu tahab vahetada. — Oleme „kaevikus“ töö juures särgita ja Heiti Talvik on juba mustpruuniks põlenud.

Töö juures

Foto Berlin

Päev läheb nii päeva järele. Kui töö lõpeb, käime suplemas paarisaja meetri kaugusel kõrgete järskude liivakallastega kiirestivoolavas Kunda jões. Lähedalt talust saan piima ja magan ööd kohe Lammasmäe juures asetsevas heinaküünis: kas on veel paremat suvitust vaja?

Ohtul, kui päike veereb ja heinamaadele langeb udu, lähen üles mäekingule. Põhja pool on Kunda mõis 3 km kaugusel ja 5 km kaugusel vabrik ning veel kaugemal meri. Ümber ringi levivad tasased heinamaad ja ida pool on lähedal jõgi. See turbaheinamaa oli kord järv, mis jäi siia kõrge kalda taha jää taganedes ja voolas hiljem, umbes 7000 aasta eest merre, murdes endale tee läbi Hiimäe, praeguse Kunda mõisa juures. Järv oli suur ja see küngas väike saareke temas, millel elasid inimesed, keda vesi kaitses kiskjate loomade eest. Saare lõunakaldal elasid nad oma onnides ja toitsid endid kalastusest ning jahipidamisest. Talv ei olnud siis nii karm siin kui praegu, vaid ilmastik oli umbes praeguse Leedu kliima taoline. Metallid nad ei tundnud, kõik tarberiistad olid luust või kivist, küll aga tundsid nad peaaegu kõiki

8000 aastat! Kas võib seda suvede ja talvede rida endale ette kujutada. Ligi 300 põlve on maad sealt siiani ja ometi ei ole inimeses palju midagi muutunud selle aja kestel. On arenenud ja saanud mugavamaks väline elukäik ning laiemaks elupiir — aga inimene ise oma põhiolemuselt on sama. Öhtu on praegu. Kaugete aastatuhandete eest sõudis siis metsmees üle vaikse järvevee oma paadiga kodusaarele, milles oli tapetud metsloom või püütud kalad, ning saare kaldal ootasid teda kodused toiduga tulevat. Idüll on sama mis nüüdki: teed mööda sõidavad koju väsinud heinalised, vanker logiseb roobastes ja terve pere on vankris ning üleval mõisa juures on kodu. — Mis on siin muutunud?

Järgmisel nädalal kestis kaevamine edasi. Mäe kolmel küljel kaevasime kraavid ja otsisime läbi kihid kuni liiva- ja paepõhjani. Põhjaküljel tuli leide väga vähe, mujal aga rohkesti. Leiti kivist tükke, nooleotsi luust ja tulekivist, kõõbitsaid, luust ahingeid, tuurasid, kirveid, odasid, leiti tahukivist tahke ja kivist puur ja palju toidujäänuseid-konte, ise-

*Lammasmäe
kaevurid*

Foto Saadre

praegusaja kalapüügiriistu ning jahti peeti odade, vibude, nuiade, kirveste ja maasse kraabitud aukude abil. Oma uskki pidi neil olema, mida tõendavad amulettide (karuhammastest jm.) leiud. Neid kasutati peale ilustuste ka usuliste esemetena. Oma igatsuste, soovide ja muredega elasid nemadki ja ootasid tulevikult paremaid päevi — mida aga ei ole suutnud anda isegi aastatuhanded.

Kui näeks nüüd veel neid alginimesi, kes asusid siia peale viimast jääaega ja elasid siin umbes 8000 aastat tagasi, askeldamas oma igapäevases töös!

gi paar kahtlast tuleaset. Kaevata tuli mõnes kohas rinnuni maasse, et jõuda põhjakihini — nii palju on aja jooksul maale uusi kihte peale kasvanud. Kui kaevamised lõppesid, oli leide kokku vist kolmesaja ümber ning palju konte ja tulekivikilde, kokku kõik kümne puuda ümber.

Mäge oli varemgi kaevamas käidud ja kuulda oli mitmesuguseid jutte ja arvamisi mäe tekkimisest ning temas peituvatest varandustest. Räägiti muidugi kullakastidest — milliste otsimas käimise tõendustena oli mägi täis sügavaid aukusid. Räägiti, et mägi olevat oma nime saa-

AJAKIRJANDUSE TÕEST JA ILUST

Ennem olid inimestel piinakambrid, nüüd pressa. Seitsmes suurriik, võib-olla ainuke õige võim maailmas, töötab juhtivalt avaliku arvamise tegemisega, ettekujutuse kui niisuguse loomisega. Täna ta ütles midagi, homme ta räägib hoopis teisest asjast, aga ometi on see, mida ta ütles eile, nii mõnegi kodaniku saatuse võib-olla ära otsustanud. Midagi pidevat, aastatesse, aastakümnetesse ja sadadesse ulatuvat siin anda on raske, selleks on ajakirjandus liiga kerge, pidevamat annab raamat, kuid meeleolupilt, mida luuakse võib-olla ühe kirjutusega, võib tuua pöörde 90-kraadilise. Küll võidakse naerda avaliku arvamise „tegemise“ üle, kui tuntakse enam-vähem olemasolevaid tõukejõude ja telgitaguseid, küll võib sõjariistus ja kohtuvõim ebasoovitavatele nähtustele lõpu teha, kuid võidelge sullemehega, kes töötab armastusega, võlub kirjutuse stiiliga, konstruktsiooniga, iluga. Mis aitab seal haamrilööki alasile või lagipähe, kärkimine, püssitikk, seaduse §, kui keegi silitab, sööb salaja lugeja südame.

Samuti kui on ajalehe lugejad väga kirju pere, nii liigituvad ajalehe väljaandjad ja koguni nende tegijad. Ei ole aga õige ajalehe tegemine massiinstinkti järgi, uudishimu rahuldamine klatšiga, sest ajaleht peab kasvatama töö ja vaimu evolutsioonil natsiooni, kelle keeles teda tehakse; edasi viima rahvast paremale, helgemale, ilusamale elule. Ei ole olemas indiviidi, kes ei tahaks paremat elu.

nud Rootsi kindral Lambast, kes olevat maetud sinna kogu oma varandusega, samuti räägiti, et mägi olevat Kunda vabriku ehitusel saadud prahi kokkuvedamisest tekkinud.

Umbruskonna inimesi käis vahetevahel kaevamisi vaatamas. Kõige lõbusam nendest oli Kunda tsemendivabriku juhtivate inimeste sõit mäele kahe plaanvankriga, eesotsas taanlasest vabriku peadirektor Hanseniga.

„Kõrged külalised“ imestasid leitud asjade vanust ja kaevajate huvi ning suurt kondihunikut künkal, suure kase kõrval, mida nimetati arheoloogiliseks buljongiks.

Nii läksid päevad. Käisin paar korda Kundas ja erilise huviga Kunda mõisa järele olevas kalurikülas Letipeal. Letipea, Letipea — kui palju kordi olen mõtelnud, mismoodi näeb välja see küla, kust on pärit mu isa esivanemad, kelle viimast astet tean elavat kalurina aastal 1637 — ikka „im Dorfe Lettepä“.

— Harilik rannaküla, majad laiail kolm-neli kilomeetrit mööda randa, vaesed liivapõllud, nukker kadakates ja kivine mererand, — nii

Küll halvab suurajalehe toimetuse ja teadete aparaat üksiku sullemehe individualismi ja kunstimeelt. Sõnumid, koguni artiklid, mis edasi antakse telegraafi, telefoni, raadio kaudu, eriti kui need tulevad välismailt, on ehtsam šablooniline, uniformeeritud massiproduktioon; siin vaja teada vaid sellekohast maailmamajanduse kaubamarki. Kuid ka juba artikkel, mis üle antakse telefoni kaudu, kas või Tallinnast Tartu või ümberpöörduvalt, kaotab palja üleandmisega oma algupärase stiili. Suurleht püüab head toimetajat asendada aparaadiga, kuna väljaandjad ka koguni põhjendatult arvavad, et see on kindlam, kiirem, intensiivsem, reeglipärasem, võib-olla ka lihtsam ja odavam. Tööjaotus toimetuses surub kõrvale isiku.

Mida kõike moodne ajaleht ei paku: artiklid, romaanid, teated, sensatsioonid, lüürika, följeton, vaatlused, lobisemised, jutustused kindlas kunstivormis, samuti kirjanduse, kunsti, teatri ja majanduse kriitika jne. jne. Säärast väljavalitud sisu peaks pigemini võrdlema üksikute spetsiaalmagasinidega käidavamal tänaval kui ühe suure ühiskaubamajaga, kuigi väljaandjate huvides oleks rohkem võimalikult viimasele läheneda. Ka etteheide: „täna vaid üksnes kuulutused“ peaks väljaandjate kõrvu ulatuma.

Kes peaks saama ajakirjanikuks ja mida nõutakse healt ajakirjanikult?

Kord, aastaid tagasi, ühel akadeemilise majandusseltsi koosolekul tähendasin ääri-veeri, et meil Eestis „Postimees“ võtab oma inimesi E. Ü. S-ist, „Vaba Maa“ perekondlikel põhjustel, ja kui üksnes „Päevaleht“ võtab annete järgi... siis... Nüüd vahest takkajärele arvan, et see ütlus täiesti ei

leidsin ta sealt, kust esivanemad lahkusid aastal 1780. Kolm pühapäeva suvituse vahelt ja Letipea, kuhu tõmbas ajalugu, meri ja võib olla veel midagi muud — nii kaduski aeg.

Pakiti asjad, peeti lõpupidu Tõlla Jaani talus kaasvõitlejate poolt ja — läbi oligi suvitus Lammasmäel. Tuli lahkuda sealt, kus maamuld välja andis temasse peidetud saladusi ja valgustas aastatuhandete hämaruse taha kadunud ajalugu.

Kaks nädalat ja neli päeva kestis see kõik kokku. Siis sõitis rong jälle tagasi Tartu poole. Õise rongi konduktor jäi asja kohta oma eriarvamusele, kuna ta kahtles aastates: kes teeb kindlaks need pikad aastad, mis tahapoole lähevad. Olin aga näinud ajalugu maa seest välja kaevatavat ja see õpetab inimest kahe nädalaga hoopis teist ja elavamat ettekujutust saama nendest muutustest ja sündmustest, mis üle on käinud meie kodumaast, kui seda olid andnud raamatud ja muuseumid senini.

E. Rotman

pea paika, kuid mine tea... Mida nõutakse healt ajakirjanikult?: — rahutust — seda, mida sakslane mõistab lause all „Beweglichkeit des Geistes“, kindlat, hästi häälestatud mälu, erialalisi teadmisi, ajaloolisi, selleks, et vahel mõnda vähem tuntud tsitaati, paradoksaalset tõsiasja ette tuua, veidi mõtteteadust vaimukooliks, tarbekorral ka müstikaks, maksimideks ja epigrammideks, riigi ja õigusteadust, võõraid keeli. Keeleteaduslikud uuringud ja grammatika reeglid vahest tohiksivad teinekord takistavalt mõjuda, eriti algajale, seal, kus sulg vabalt peab jooksuma, seda ka isiklikus stiilikultuuris. Mitmest ajakirjanikust on väljakujunenud kirjanikud, kas ei võiks see ka ümberpöörduvalt olla?

Ajakirjanduses on, ja seda juba vahest reformatsiooni ja Lutheri aegsetest võitluskirjade ja lendlehtede ajast peale, palju sõjakamat elementi. Ajaleht arendab oma inimestes täiesti omapärast kutselist iseteadvust, tahaks ütelda ka edevust, milline lahku läheb vastavate teiste kutsete esindusest, sellepärast on ajakirjanikel, samuti kui teadusmeestel raske pärast liistude juurest vabanemist süveneda mõnesse teise kutsealasse. Ajakirjaniku vanaduspäevi tuleb kindlustada, siis aga ning kindlustuse toetusel tuleb alla kriipsutada motot: „inimlaste kõrgem õnn on nende isiksus“ ja ajakirjanikel on ühiskonna teenijana järele vaadata, mida ta selle õnne kindlustamiseks ära saab teha. Sulemees, kes üksi tundmusteliistudel töötab, ning nähtusi, mis tema silmaringist väljaspool asuvad, hästi tunnustada ei taha, ei ole iseendast ebasümpaatne kuju ja seda eriti neile, kes ilma elu suurkoolita selle raskusi ja realiteete hästi kanda ei suuda. Ainult ei tohiks säärane sulemees, kelle tüüp ka Eestis võõras ei ole, oma auväärset ja kindlat kolmjalg, millisel ta pigi ja naaskliga töötab, mitte Pythia omaduseks pidama, sest haistmismeel, kui see vahel petab, on nii mõnegi õiglase küti, kes teda teejuhiks on võtnud, valedete jälgedele viinud. Sellega ei taha ma ütelda, et ajakirjanik utoopilisi mõtteid ei tohiks arendada. Maailmakaardil, kus puudub riik „Utopia“, pole väärtust, sest puudub see ainuke koht, kus inimkond igavesti maandub. Tehnilist revolutsiooni, mis maakera aastasadade jooksul tundmatusest on muutnud, kantakse vaid Utopia-maa esindajate poolt — igasugune edu on seisnud utopiate tõendustes ja elluviimistes. Kaljused rannad, mis siin hädaohtlikud, saavad eriti sellega kardetavaks, kui ajakirjanikel ühiskonna teenitajana omaenda isiku vastu tarvilik usaldus puudub. Mitte Pythia aroomid, vaid kunstniku vaim on ajakirjaniku õige teejuht. Pole õigust neil, kes ütlevad, et faustlikel natuuridel ajalehes paika ega pinda ei ole. Ainult teadusmees, kunstnik ja tulevik on õige kolmainsuse harmoonia individualismis, mille teenistuses seisab ka sotsialistliku ühiskonna uuendusmõte.

Kannatust ei saa ilmast kaotada. Kristuse dogma tahab seda. Kuid juba renessansi Kristuse mõiste oli teine kui keskaja pühade, märtrite ja endapiitsutajate Kristuse mõiste ning ei tohiks palju eksida tähendades, et praegune saksa natsionaal-sotsialistide Pühamees ratsasaabastest kaugel pole. Samuti on muutumas idamaise kannatuse hõng, mis Dostojevski töödes ja ka kommunistide riigimajandusplaanides esineb. Areng, evolutsioon, on elu seadus, „etwas bewegt sich“ (midagi liigub) ütleb isegi Albert Einstein, ning ei ole teist arengut kui areng individualismi poole. Seal kus see tendents selgelt nähtavale ei tule, on tegemist ikka kunstlikult allasurutud kasvuga, haigusega ehk surmaga. On kahetsemisväärne, et üks osa ühiskonnast on kapitalistliku ilmakorra omandusõiguse mõistetel orja seisukorras, kuid ettepanek probleemi kogu ühiskonna orjastamisega lahendada, on lapsik. Igäihel peab vaba võimalus olema, kui mitte muud, siis tööd ja tegevust vabalt valida. Peab olema antud vaba liikumisvõimalus. Ainult vabatahtlikes ühingutes on inimene ilus. Riigi kohus on kasuliku eest, kodaniku kohus aga ilusa eest hoolt kanda. Mida vähem riik valitseb, seda parem.

„Inimese õige tervik ei seisa mitte selles, mida tal on, vaid selles, mis ta on. Eraomandus on õige individualismi hävitatud ja ühe võõra selle asemele seadnud. Ta on näljutamise ühel osal ühiskonnast võimaluse võtnud individuaalne olla“ ütleb Oscar Wilde. Tõepoolest, indiviid, kes teiste tarveteks hüvesid peab looma, teiste näpunäiteid ja soove tähele panema, ei tööta huviga, ei saa anda oma paremat. Kunstnik, kes ühiskonnajury ehk valitsuse eeskirjadel töötama peaks, ei ole enam kunstnik, vaid käsitöeline. Kunstiteos on erilise ja omapärase temperamendi tulemus. Tema ilu seisab selles, et ta looja on see, mis ta on. Kunst on individualismi intensiivseim vorm.

Kunst ei tohi saada kunagi populaarseks. Publik peab saama kunstimeelseks. Õige kunstnik ei tee publikust midagi välja, see ei eksisteerigi temale. Kunstnik ei ole kunagi kade.

Need põhilauseid on niivõrd õilsad, et nende ümberrakendamine ajakirjaniku mõistesse, hingesse tarvilikuks saab. Sest kunsti imperio ei luba kunagi ajalehe veergudele tuua eelarvamist, irvitust ja klatši. Mõõduandvaks saab ilu. Ilusad värvid, asjad, hooned, mööblid, ornamendid, mustrid jne. Meil on praegu kõne all väline ja sisemine fassaad. Kvaliteet kvantiteedi asemel. Sest viimane on vene aja pärandus. Ajakirjaniku ümbersündimine kunstivaimus tooks meil revolutsiooni kogu rahvamajanduse produktiooni ja konsumptsiooni vaheldusvõime ulatuses. Sest mida inimene otsib, ei ole mitte kannatus, vaid elu... ilus elu.

Dr. E. Fählmann

REISIMÄRKMEID OJAMAALT

Omapärasemaks kohaks kogu Rootsis on kahtlemata Ojamaa (Gotlandi) saar vana hansalinna Visbyga. Olles keskajal üheks hansakaubanduse tähtsamaks sõlmpunktiks Läänemeres, arenes seal koos majandusliku tõusuga kultuur, mis eeskätt avaldas end vastavalt keskaja mentaliteedi ja oludele militaar- ja sakraalarhitektuuris. Kuid enne sedagi, eelajaloolisel ajal, näib olevat saar tihedalt asustatud, ühtlasi ka suhteliselt kõrge ja omapärase kultuuriga. Nii sellest viimasest on säilinud sama huvitavaid muistiseid kui usu- ja võitlusrohkest keskajast.

Rännates mööda laudsiledaid teid põhja poole meenutab loodus tugevalt Lääne-Eestit madal-kidura metsa ja tasase maaga. Põllupinnaks aga on siin vaid õhuke kiviprügine mullakiht kaljupõhjal, mis vaevalt võimaldab äraelamist suurematel peredel. Nii on arusaadav, miks saare elanikud juba varakult eelistasid meresõitu põlluharimisele.

Seda kauget aega meenutavad kivikalmed Visby ja Bro vahelise tee ääres ning imestunult jääd kuulama, kui siingi neid muistseid matusepaiku nimetatakse „kalm“, millele vaid ette on liidetud rootsikeelne „sten“. Omapärasem mälestusmärk on veelgi põhja pool — Tingstäde soojärves — nn. bollwerk. See on puupalkidest muistne asula järve keskel, meenutades osalt Sveitsi vaiehitisi, olles aga vormilt tugevalt erinev viimastest. Kohal on ehitatud torn ja ar-

Pildikivi Bunge vabaõhumuuseumis

vele, kust alla vaadates läbi selge vee paistavad jäänused vanast ehitisest: jämedad tahumata palgid ristamisi asetatud otsadega, moodustades kvadraatse ehitusgrupi. Praegu on järv ommoodi tähtis Ojamaale: seal maanduvad lennukid, tuues igal suvel rohkearvuliselt turiste saare omapära vaatlema.

Ojamaa põhjatipus asub Bunge vabaõhumuuseum — Skansen miniatüüris —, kuhu on koondatud kõik saare omapära. Vanad elamud sisaldavad rikkalikke etnograafilisi kogusid, terved talud on ehitatud üles — puudub vaid elav osa, mis on võrratu Skansenis. Kuid Bunge omapära on pildikivid, mis esinevad ainulaadsetena vaid Ojamaal. Prof. S. Lindqwist Upsalast, kes on pildikivide eriteadlane, dateerib neid 7—8 sajandisse. Suurepärase on see arhailine stiil kas musta või punase fooniga, kuna kujutiste kontuurid on kergelt kivisse raiutud, võimaldades nii värvilt tuhmunud kive restaureerida.

Rikkalik Ojamaa muististest on Visby muuseum — Fornsal. Vaevalt mujal Rootsis võib leida nii suurt kogu pildikive, ruumikive ja keskaegseid puuskulptuure 13. ja 14. sajandist. Ja Visby ise on ju suur muuseum oma üheteistkümmene kirikuvareme ja hästi säilinud linnamüü-

riga. Neil kirikuil on koguni teine ilme kui Rootsi mandri omadel. Võlve kannavad kõrged, saledad postid, andes kiriku sisemusele piduliku, peaaegu ilmliku ilme. Rikkalikud skulptuurid ehivad portaale ja kapiteele. Mitte ainult suur, algupäraselt linna saksa soost kaupmeeste poolt ehitatud toomkirik, vaid ka varemeis olevad kirikud tõestavad Visby endist suurust. Ojamaa üheksakümnes maakirikus pääseb aga eriti mõjule sinne kõrgele arenenud keskaja kiviraidekunst. Võib tundide viisi imetleda selliseid meistritöid nagu Hablingbo, Stånga ja teised rikkalikkude ilustistega kirikud, millede autor on rootsi kunstiajaloolase prof. J. Roosval'i poolt kirjeldavalt nimetatud meister Egiptikuseks. Ja kuulsad Ojamaa ristimisköök, kus esikohal samal alusel nimetatud meister Majestatis, kuid ka Hegvald, Sigraf — kõik 12. sajandi paremad kiviraideurid, kellede tööd olid hinnatud ka väljaspool Rootsit. Rikkalikkude lae- ja klaasimaalidega, fantastiliste portaalidega, on need väikesed maakirikud sõna tõsisel mõttes sümfooniad kivil, mis paeluvad samuti kui Bach, Mozart ja Beethoven.

Omamoodi mõjuv on ka Ojamaa sõjaline arhitektuur, kus esikohal seisab Visby ringmüür oma imposantse tornidereaga. Müür ja osa torne on praeguseni pea tervena säilinud; vaid kohati on jälgi Visby õnnetust aastast 1361, mil Valdemar Aterdag vallutas linna, lastes osa müüri lammutada. Nii omatakse sellest taanlaste suurest valitsejast eriti halbu mälestusi, mis fikseeritudki korduvalt linnas: küll Valdemari-ristiga langenud sõdurite ühishaua, küll ristiga kaljukaldal, kus vanajutu järgi jäänud peatuma linna vallutamisel tapetute vereoja. Fornsal'is aga ulatub see otse õudsus-

romantikani, kus leiduvad kiivrites irvitavad ühishauast väljakaevatud sõdurite pealuud, mida kõiki kroonib Hellqwist'i maali koopia Visby vallutamisest.

Hansaaegsest rikkusest annavad tunnistust maal rikkalikult leiduvad kindluselaadsed laohooned, mille ülemine, rõduga varustatud kord oli määratud elamiseks. Osa neist seisab veel üsna tervetena, varemeis olevad on aga hoolikalt konserveeritud, olles heaks näiteks Rootsi kõrgele arenenud muinsusekaitsest.

Praegune ojamaalane on aga unustanud oma kaugete esivanemate sõjakuse ja mere-mehevere, leppides peamiselt kehva põllupinna harimisega. Metropol Visby on aga nagu moodne daam keskaegses rüüts. Sest linn on peamiselt jäänud keskaegseisse piirsesse, kus kitsastes tänavates kobavad moodsad sõidukid ning hansakaupmeeste järglased kauplevad moodsas stiilis. Ka oma aristokraatia on linnal, ning nagu öeldakse, pääseb sinna kõrgemasse seisusesse vaid konsul. Neile on reserveeritud Visby „Stadhuset'is“ eri tuba, midagi meie omaaegsete kõrtside saksatäre taolist, kus seintel ilutsevad hansalaevade ja härrade konsulite pildid. Tuba kutsutakse „hansaruumiks“, nagu hotellgi asub omaaegses hansakaupmeeste laoruumis. Ja selliseid näiteid on loendamatu, kus ikka ja jälle vihjatakse linnakese kuulsusrikkale minevikule.

Lõpuks mõni rida Ojamaa loodus-ilust. Seda võib leida peamiselt saare läänekaldalt ja lõunaosast. Visbyst kahel pool on kaldaks järsud kaljurahnud, kohati ulatudes üle 20 meetri. Lõunaosas on peamiseks kauniduseks samasugused kaljud, ulatudes merest välja kõrgete sammastena. Ka Visby ise on jaotatud kaljuga

*Talutared Bunge
vabaõhumuuseumis*

Gothemi kirik Ojamaal

kahele pinnale, kust ülevalt avaneb suurepärase vaade varemotelinnale. Tuleb sõita Visbyse rooside õitse-ajal, sest linn kannab rooside-linna nime. Kuid ilus on ka kevadel, kui õitsevad õunapuud, kastanid ja sirelid — neid kõiki leidub rohkesti ulatamas oksa üle aedade kitsastele tänavatele. Siis on raske linnast lahkuda ning vaid Visby noorsoo kindel traditsioon, saata iga väljuvat laeva lõbusa laulu ja massdeklamatsiooniga, päästab nukrast meeleolust.

Ar m. Neuman

Mait Metsanurga „C. R. Jakobsoni“ puhul

Sirvides uusi näidendite käsikirju uueks teatri-hooajaks, leidsin, et ka Mait Metsanurk on kirjutanud ühe „dramaatilise kroonika 5 vaatuses epiloogiga“. Selle nimeks on „C. R. Jakobson“.

Nagu näeme juba sellest nimest, on siin püütud pakkuda midagi, mis viib vaatlejaid sisse meie minevikuga ja peab süvendama meid pieteeti rahvuslike tunnete vastu.

Et meie vaimukultuuri programmis ja päevaküsimusis seisab see rahvustunde süvendamine, rahvusluse tungidele kultuurilise sisu andmine, siis mõistagi on tervitatud säärased katsed, mis meie oma mineviku tõhusamaid momente kujutavad, ja praegusele põlvele eeskujuks kinnitavad. Meie näeme siis, et meie võitlused ja püüded, meie enesetunne ning töös võidetavad saavutused seisavad vanal tugeval vundamendil — endiste põlvede eluenergia on kandnud meid siiani ja seesama energia tungib ka tulevaste päevade poole!

Käesoleval juhtumil on küllalt põhjusi juhtida kõigi tähelepanu sellele, et nii nagu „issand, issand“ hüüdmine ei vii kõiki taevariiki, nii ei osutu vastavaks väärtuseks ka rahvuskultuuristumise protsessis kõik see, mis sellenimel tehakse.

Alati ja kõikjal kordub midagi hämmastavat: kui sünnib mõni suurem idee, vallali lööb äratundmise energiatung, vajadus suureks aktsiooniks, siis selle ümber korjub kokku igasuguseid väikesi kombineerijaid, palju vaimuahtraid, väikemõtlejaid ja vähetundjaid, kes kõik tõttavad suurt asja teostama, aga paraku selle vaid ära nämmutavad. Olgem avameelsed, et rahvusluse mõte oli meil kord paraku neid õnnetuid, mis sügavalt tunti ja ka kuulutati üsna kaua enne tänaseid päevi, kuid mis väiksel-kombineerijate ja vaimuahtruse poolt siis nii maotuks ja sisu- ning jõukehvak käsitati, et energilisem ja kultuursem osa meie rahvast tegi oma kultuuritööd (mis tuli ainukeseks sisuks meie rahvusluse süvendamisele) ja piinlikkusega hoidis eemale neist isevärki verevaesetest „rahvuslastest“.

Kes tahab suuri asju korda saata, peab suurelt tundma. Rahvuslus on samuti vesine sõna, nagu iga teine sõna, kui vaim selle sõna tähe all ei tee vaimu tõhusamat tööd. Kui aastat 25 tagasi üks eestlanna Jaava saarelt kirjutas kirja eesti lehes, et tema lugevat oma uhkuseks,

et on eestlane, aga mitte prantslane, siis oli küllalt väikesi inimesi, kes seda imetlesid, aga selles lauses polnud ei viljakat rahvusluse taotlust, ei ka üldse kultuuri (sest polnud aluseid haavata prantslasi kui mitte-midagi).

Rahvale kui terviku elule tema oma vaimupärase kultuurilise dünaamilise sisu võib anda vaid parim osa meie vaimuenergiast.

Eriti väga tähtsal kohal selles protsessis seisab kindlasti kirjandus ja teised kunstid. Seepärast ongi väga õigesti talitatud, kui kirjanduskultuurilistes ringides on väga hoiatavalt märgitud, et ülim voorus autori loovas tegevuses olgu tema kunstiline võime koos ta sisimate elamustega, aga mitte reseptikirjanduse tegemine: nii ta rahvuskultuuristab meie elu kindlasti. Retsept, juhtkiri ja katekismus meelega seotud koolipoisilise hoolikusega loomingsusse ei ole kunagi andnud monumente. Need võtavad vere ja vaimu teoselt ja teose tegelasilt, aga kus vaim teoses on nigel, keda ta siis suudab kütta!

Sellest vaatekohast püüdsin hinnata enese südames M. Metsanurga uut „dramaatilist kroonikat“. Mulle jäi äratundmine, et siin lugupeetud autor „C. R. Jakobsoni“ toomisega näidendisse ning võib-olla ka lavale, pole kõigiti arvestanud oma kunstilisi võimeid ja sisi-maid elamusi, vaid on teinud soovitud kirjandust. Ajalooline aine ja sellele vajaline osalt paatoslikki-pingeline kunstiline ehitamine (et täita programmilist ülesannet) ei ole Metsanurga omadus. Seda ta aimab isegi ja lepitab lugejaid, et ta pole teinud draamat, vaid dramaatilist kroonikat. Kuid kas see kroonika on küllaldaselt dramaatiline? Mulle tundub, et ei ole. Siin on olnud head tahet, aga see on tühja joosnud, just samal põhjusel, kui ühel heal maastikumaalijal Jakobsoni portree kui võõras ainevald ebaõnnestus, kui ebaõnnestuvad meie portretistidel sõjamaalid jne.

C. R. Jakobson on kaaluvamaid kujusid meie ärkamisajal. Mingi sügav pieteet hoiab ta meie meeltes suurena, väga suurena. Kui meie nüüd rahvuspoliitilistel kaalutlustel tahaksime teda näha tänapäeva põlvede jaoks elluäratatuna kirjanduses ja teatrilaval, siis mingil tingimusel ei tohiks tema aupaiste kahvatuda. Ta peaks meie esinema suure võimsa võitlejana.

Minu äratundmine on, et selle näidendi kaudu Jakobson meie südames ei võida, vaid kaotab. Metsanurk on kroonika koostanud nii, et seal üldse midagi ei tehta, vaid kõik tegelased ainult kõnelevad tegevusest. Tohtu palju ärkamisaja kõige tuntumaid tegelasi kõnnivad siin ringi ja kõnelevad ning sõnelevad üksteisega. Jakobson ka tuleb ja läheb ning kõneleb.

Tegevus keerleb „E. Kirjameeste Seltsi“ ümber peamiselt. Vana Jannseni pooldajad-kiriklased ja Jakobson oma talumeestest tüsedate rahvameestega sõeluvad vastamisi: pastorid ei salli Jakobsoni ja Jakobson kogu aeg ja väsimatult algusest lõpuni solvab kirikut ja pastoreid kui rahva vaimu pimestajaid ja sakste saba-rakke. Oleks sellelgi kõigel olevat jõud sees, ei, see kujuneb praegu vaid nõökimiseks ja muutub kordumises lahjaks.

Väga kahju, et Jakobsoni pole siin suudetud kujutada sambana töös, ehitamises. Meie siis imetleks oma ajaloolist rahva tahte kehastust. Nüüd paraku pole meile pakutud keskmist resonatsioonigi.

Kui E. Kirjameeste Seltsi asutamiskoosolekul palju ajaloo- ja väga tuttavaid kujusid istuvad Viljandi Schwalbe kõrtsitoas, siis nemadki on kui elutud, aga lauseid ütlevad nukud. Ei ühtegi karakterit, tüübi kujundamise katketki. Lauseid on kellelgi vaja ütelda, noh, siis on toodud nimekad ütled. Ja nii need mehed on ka Kurgjal ja Tartus.

Mõtlen, et meie heade põgusate elamuste asemel saame kurva pettumuse muige ja üsna nigela arvamuse kõigist neist meestest. Kas v a j a m e nüüd pettumusi, — liiatigi teose poolt, mis meeoleolustamiseks mõeldud!

Haruldaset paneb imestama, et Metsanurk teatud retsepti taotledes on muutunud väga magusaks. Kaks esimest vaatust ta laseb lõppeda tegelaskonna ühislauluga: et laulame nüüd, see teeb rinna rõõmsaks! Noh, siis laulavad! Armas ja hale nagu mõni naisringi koosviibimine mittemidagitegemise härduses! Ja teistes vaatustes on õrnasüdamlikkuse saavutamiseks tegevusse rakendatud üks väike tütarlaps kord lilleannetamisega, kord südamliku kõnega. See kõik, laul ja laps, võivad ju olla kenad, aga energiat ja tahet taotlevale elule on see midgi, mis ei er-guta.

Teine vaatust, Kurgjal, on kogu loomult puht-sentimentalism. Inimesed viimseni on paremad kui inglid. Aga sellepärast nad ükski pole inimesed. Nad on kavatsuste pedagoogilised nukud kuskil paradiisi nurgal. Jakobsoni kõneleb mesimagusaid asju lilledest, kodulindudest ning mehiste tahteinimest reaalse inimese verega pole üheski leida. Üteldakse, et aeg oli ju kirjanduses magus. Oli, aga ega inimene ei olnud kirjandus, inimene oli inimene. Tänapäeva laulikuist võime ju näha, et ega nad igapäeva elus ei kõnele nii, nagu nad raamatuis laulavad.

Ja need lilled, lilled? Jakobsonile toovad kõik inimesed lilli. Kui ta tuleb Sakala toimetusse, tuba on lilli täis. Talurahvas käib oma suurt kaitsjat külastamas, siis naised lilledega

*Riigivanem jõuab Tartu näituse avamisele
Tükk idüllilist mulgimaad
Suvel Elva järves*

Foto Kald

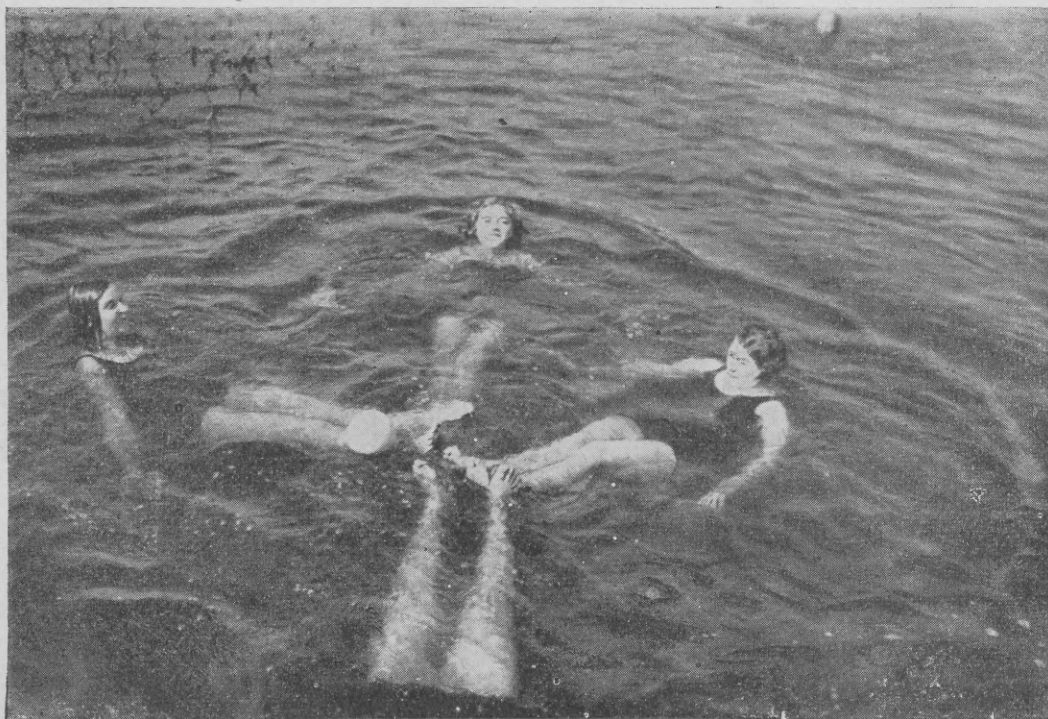

Foto Kiisla

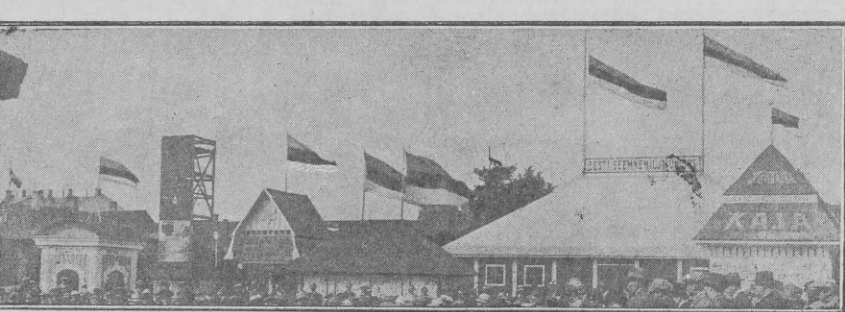

Foto Erm

Foto Hintser

*Vaikne nurgake koduiais
Käsmu rand*

Vaade näituse kioskidele

REKLAAMITEHNIKA — MOODSAIM KULTUURTEGUR

Kuivõrd tähtis osa on reklaami ärikunstis, seda peegeldab kõige veenvamalt meiepäeva reklaamitehnika. Reklaamiasjandus on kujunenud teiste õppealade kõrval teooriaks omaette. Reklaamiõpetusele on kodumaagi kommerts-laadilistes kooles pühendatud kunstiõpetuses oma koht. Sõnavõtt reklaami kohta oleval ajastul on õigustatud seda enam, et viimane 3. Põhjamaade reklaamikongress Helsingis (31. mail s. a.) leidis üksmeelselt, et reklaamitehnika on suur kultuurtegur — „reklaam on võim“.

Reklaam on elu enda sünnitus ja ta hälliks on linn. Ta on elanud inimesoo keskel hea tükk aega nn. „metsmehe“ elu. Pakuti lihtsate tehniliste vahenditega tooteid. Kuid eluvõitluses järjest läbilööv võistluse põhimõtte tegi ka artikli pakkumise karjuvamaks — pealetungivamaks. — Liigitada meiepäeva reklaamitehnikat rühmadesse, siis evime siin kolm ala: äriline, kultuuriline ja poliitiline reklaam. Ärilist reklaami leiame kaubaartikli levitamise juures. Kultuuriline reklaam on rakendunud kultuuraadete teenistusse — näit. kirjanduse,

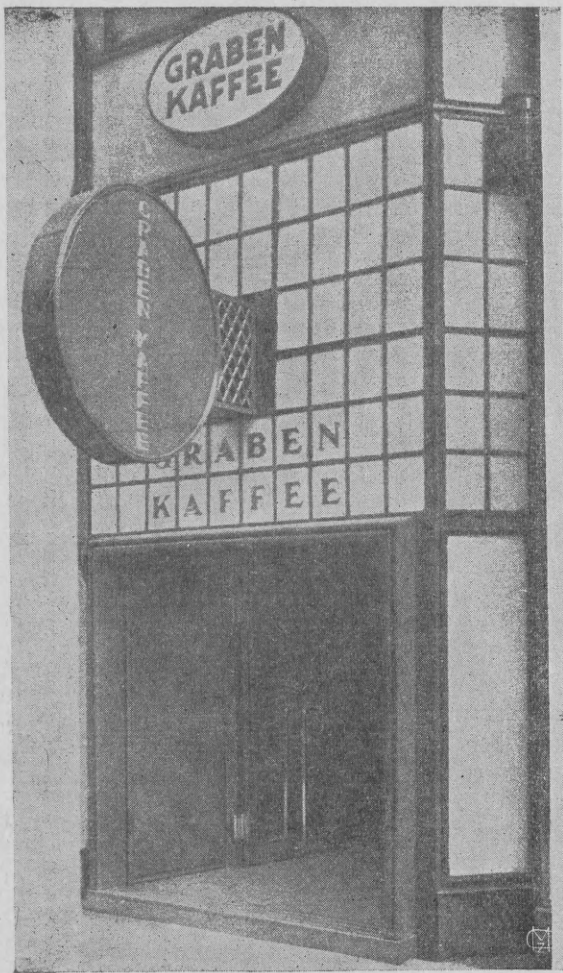
*Vaateakna hooldamine
markiiside abil*

ja rahvarõivais, siis talitaja lilledega, siis talitaja väike tütrekenegi kulutab saiaraha ära ja toob lilli. Isegi kaks talupoissi on käinud teda imetlemas ja ka lillekimp kaasas. Oi hr. Metsanurk, kas siis reaalses elus polnud kedagi, kes oleks tulnud mehe juurde ja mehesõna ütelnud, nii et see lavalt terve saali peale mehiselt oleks mõjunud? Millest Jakobsoni kui mehe kujutamisel selline üli-naisestumine?

Too naiselik-neitsilik joon Jakobsoni juures, kus ta Lilli Suburgi juukseid suudleb teretamisel, noh ons see Jakobsoni või mõne sangar-mehe mood!

On tundmus, et kas ei ole siin väga väärtuslik kuju meie eeskujude reast võetud ja vähekunstilisusega, sügavvaimukuseta kui aine ära pillatud. Meie enesetunne vajab kirjanduslikke teoseid ka sellelaadilisi, mis või puht pedagoogiliste vahenditena oleksid võimsad kasvatama meie rahva iseteadvust. Aga needki peavad sündima, ette võtta ja teha ei saa midagi, mis ei tule mitte oma sisemisest kujunemisest.

Rasmus Kangro-Pool

Moodne valgusreklaam

kunsti jne. Poliitiline reklaam või propaganda on kõige elavam teatavate poliitiliste organite valimispäevil. Kõigi nende kolme reklaamiala kohta võime tõdeda ainult üht — reklaamitehnika on vaid vahend teatava artikli või idee tutvustamiseks massile. Järelikult reklaamitehnika on kultuurikandja.

Kaasaegseist reklaamitehnilistest vahenditest on läbilöönumaid — plakat, ajaleht ja valgustus. — Plakat on lihtsamad, kuid vanemad ja mõjukamad vahendeid reklaamitehnikas. Plakat on läbilöönud kõikjal — detektiivi osavusega on ta tunginud vaguni seinale, postkontori kirjutuspuldile, trammikatu-sele jne. Reklaamitehnilistest vahenditest on plakat kõige läbematum. Haarata enda alla võimalikult lai pindala! — siis on plakat täitnud oma eesmärgi. Viimase aja reklaamiteooria ei taha lubada enam plakatit ainult maalri pintsli-tõmmete objektiks, vaid laialdase kunstnik-konna tõttu peab saama plakatist ka kunsti-maitsega moodne reklaamivahend. Ärireklaam-ist plakatit siduda kunstipõhimõttega, pole tänapäev enam esmakordne ja läbilöömatu, vaid välismaa reklaamimaailmas leidub ühinguid, kes lähtuvad reklaamiasjanduses ainult kunsti

seisukohast. Ent mis lõppeks ongi reklaam? — Ainult ärikunst.

Huvitavamaid reklaamivahendeid on ka aja-leht. Meie oludes on ta kõige levinum kauba-artikli tutvustaja. Kuulutused on ajalehes koht, mis peab vallutama ostjaskonna — massi. Tänapäeva lugeja on pealiskaudne. Kiiresti li-bistab ta silmapaari kaudu ainult ajalehe teks-tis esinevaid pealkirju. Massipsühholoogilisest seisukohast väljudes haarab lugejat enda val-dusse ainult selline tekst, mis on karjuv — „näkku-hüppav“. Tänapäeva elutempo juures ei või ajaleht ritta seada palju sõnu peenikese kirjaga, vaid vormi suurejoonelisus ja sisu lü-hisus tagavad efekti, rabavad lugejat. Järeli-kult moodne reklaamiteooria eeldab reklaamija man esmajoones kuulutustekstis reklaamiva äri nimetust ja pakutavat artiklit. Need kaks ni-metust on ajalehe-reklaamis põhjaneva täht-susega. Edasi eeldab reklaamiteooria, et kuu-lutustekst oleks sisult lihtis, elavastiilne ja psühholoogiliselt arusaadav. Kui on täidetud need reeglid ajalehe-reklaamis, siis läheneb kuu-lutus reklaamija otstarbele — tutvustab kauba-artiklit lugejale. Kuid moodne aeg nõuab aja-lehekuulutusest veel enam. Tekst ei pea olema üksnes elavastiilne, vaid teda peab kaunistama pilt. Fotod, joonised, kaubamärgid pakutava artikli ajalehe reklaamis on tänuväärt ilustised kuulutuse elavamakstegemiseks.

Enne aga peatume veel ühe olulise reklaami-tehnilise vahendi juures. See on nn. val-gustusreklaam. Valgustusreklaami ko-dumaaks tuleb lugeda Inglismaad. See oli 1862. a. Londonis, kui sageli udustele tänavaile ilmusid inimesed, kelle kübarad olid valgusta-tud gaasiga. Kübarate servadel võis lugeda reklaamivate äride nimetusi. Sellist valgustus-reklaami võimaldas eriline aparaat, mida kanti valgustusgaasiga täidetult taskus. Nüüdisaeg on sammunud ka valgustusreklaamis tõusu tä-histe suunas. Valgustusreklaam ei võta enda alla üksnes äride vaateaknaid, vaid valgustus-raklaam on võtnud oma rüppe koguni täieliku pildi edasiandmise pakutavast esemest.

Ajalehe-reklaam jaguneb kahte pearühma: juhuslik ja süstemaatiline rek-laam. Et ärimaailm tunneb peamiselt kahte liiki ärisid — väike- ja suurkauplusi, siis vii-maste olemine on tingitud suurel määral süste-maatilise reklaamist. Viimane reklaamimoo-dus on reklaamiõpetuse eriharu — nn. rek-laamipsühhologia.

Reklaamiteaduslik uurimus Inglismaal ja Ameerikas näitab, et moodne reklaamiteooria peab arvestama just esijoones massipsühhilisi tegureid. On ilmselt selge reklaamitehnika põhieesmärk — reklaamivahendi kaudu muuta

reklaamitav ese massitarvituseks. Selline eesmärk ei teki aga üle öö, vaid nagu putukas teeb ta läbi mitu sündi. Ärikunsti teooria on leidnud, et ostja juures valitseb kolm psüühilist momenti, mida tekitab reklaamivahend, eriti ajalehe-reklaam — kuulutus. Need astmed on: 1) tähelepänu äratamine pakutava kauba vastu, 2) huvi ärkamine reklaamitava eseme kohta ja 3) praktiline teo põhimõte — lugeja tunneb reklaamitava eseme enesele vajaliku olevat ning ta läheb ja ostab ning sealt, kus oli tähendatud kuulutustekstis.

Ebasoodsus on selline ajalehe reklaami tulemus, kus kuulutustekst saavutab esmakordsel reklaamimisel lugeja-ostja juures korraga sellise menu, et tähelepänu äratamisest tehakse praktiline järeldus, s. o. ostja lugedes ajalehe kuulutist siirdub kohe ostutehingule. Sellega kuulutatav ettevõtte modustab enda ümber ainult juhusliku ostjaskonna, kelle äriiline meelsus teeb võimsama reklaamimõjustuse juures saltomortaalelisi hüppeid. Vähe on äril kuulutamise juures sellest, kui ta uus ostjaskond ajalehe reklaami juures kinni katab kuulutuse kulud, vaid siin on vajalik luua järjekindel ostukaader.

Süsteemaatiline reklaam ei alga kunagi pika teksti-manifestiga, vaid üsna lihtsalt. Tutvustatakse kõigepealt kaubamärki või ärinime. Näit. meie äridest sellist reklaami moodust harrastavad šokolaadivabrik „Kawe“, hambapasta „Chlorodont“ jne. Juba palja eelnimetatud nimede mainimisega ütleb see ostjaskonnale palju enam kui ulatuslik komplimentirikas ja kiitusest nõretav tekst.

Reklaamiasjandus äriilmas on tasuv, kui seda juhib kindel käsi. Rumal on see ärimees, kes suure žestiga lööb paarikordsele kuulutamisele siin-seal ja minema saadab soliidselt trükisõna kuulutusagendi. Algul tõesti reklaam ajalehes ei tasu end. Kuid lakkamatu püsivus äri reklaamimisel asetab lõpuks äri sellisesse olukorda, kus reklaamikulud hilisema läbimüügi juures on tasutud hiilgavalt. Selliseid kogemusi võivad jutustada paljud meie suur-ärid, kellede firmad oma artiklitega haaravad enda alla alati ajalehe lehekülgi — sageli värvitrukis. Ent süsteemaatilisel reklaamil ei puudu ka oma rahvusökonoomne tagapõhi. Miks peame suuri sõnu tegema majanduslikust patriotismist meie majandusparaadide — näituste avapäevil ja eesti nädalate karneval-rongkäikudes, kui välismaa produktid lämmatavad moodsa reklaami-

trikkidega kodumaa artiklid sageli kurioosumlikult alaväärtusliku kaubaga. Kaubaartikli tutvustamine moodsate reklaamitehniliste vahendite kaudu ei kuulu kuigi hilisesse ikka. Ent kuidagi ei taha kaduda eesti ärimeeskonnast see vaim, kus ärireklaami piirid piisavad sageli vürtspoelise aknaaunistusega ja keelelt vigase ärisildiga ja kaubamärgiga — milleks suur vaskkringli mürakas või juukseäiril vurrudega Casanova pea. Äri reklaami tuleb korraldada kunstilise, loogilise ja süsteemaatilise mõõdupuuga. Lastes korraldada äri vaateakent kunstniku käe järgi ja võtta eelarvesse ka ärikuludesse süsteemaatilise reklaami teostamise, siis peatselt kaoks meilt õpipoisilik arusaamine äri reklaami- viisidest.

Küsida, millised tulemused toob kaasa süsteemaatilisel korraldatud reklaam, siis tuleb asetada ühele poole ostja ja teisele müüja.

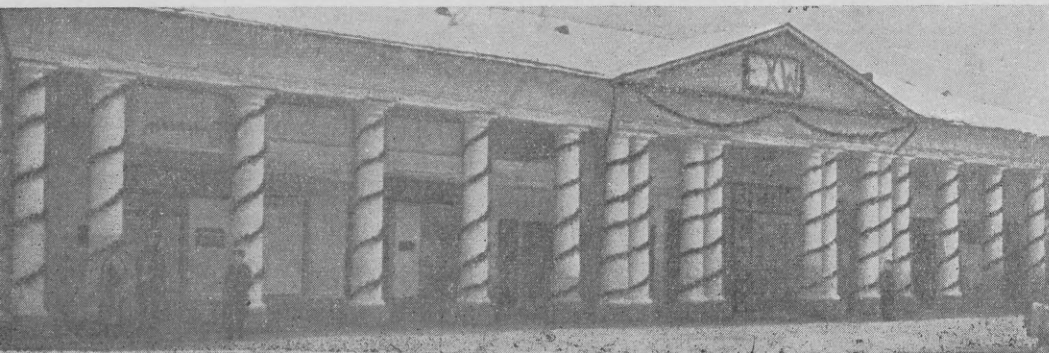
On ilmselt selge, et ärilise reklaami eesmärk ei ole üksnes äri tutvustamine ja kauba levitamine. Arvestades massipsühholoogilisi eeldusi, moodne reklaam peab andma vastuse küsimusele: miks vajatakse seda kaupa?

Võttes vaatlusaluseks esmajärjekorras müüja isiku hüved reklaami korraldamise juures, siis hästiorganiseeritud reklaam tagab kõigepealt äri suurema läbikäigu. Läbikäigu suurenemine võimaldab tõsta omakord kauba väärtust ja vastu tulles ostjaskonna rahakotile — alandada kauba hinda.

Ostja ehk tarvitaja laiaulatusliku reklaami juures leiab enda ees avara väljavaliku. Leiab kergesti vajaliku kauba. Ühtlasi tarvitaja õpib võrdlema kauba omadusi. Saab nn. kaubandusliku hariduse, mille kaudu tal kerge teostada oma põhimõtet — leida odava hinnaga head kaupa. Et jõuda sellistele tulemustele müüja-ostja vahekorras, siis süsteemaatiline reklaam peab olema rajatud aususe põhimõttele ja tõe alusele.

Küsida lõppeks, mil määral reklaam on kultuuri edendav tegur, siis esitatud väidet tuleb õiendada kaubandusajalooliste faktidega.

Veel hiljuti sellised kaubaartiklid nagu hambapasta, hambaharjad, lõhnaseebid, raadio, grammofon, jalgrattad, kirjutusmasinad olid paljudele tundmatuks maaks. Kuid osava ja asjaliku reklaami tulemus on see, et rida eeltoendatud artikleist on saanud nõutavad massitarvidused. Luksusesemest on kujunenud massiproduct.

*Keskaegse ringpoe
põhimõttele rajatud
Kaubahoov*

SOOME-UGRI KEELTE SUGULUSEST

Ette kantud peokõnena (soome keeles) Helsingi Ülikooli aulas Eesti Vabariigi aastapäeval 24. II 1935.

Nii mõnigi soomlane on käinud teispoole lahte ja märganud kohe, et ta mõnevõrra saab aru vennasrahva keelest. Mitmed sõnad on täiesti samasugused kui Soomes, näit. käsi, vesi, kala, lumi, maa, puu; teised taas on õige lähedased soome sõnadele, on ainult lühemad, nagu silm = soome silmä, leib = leipä, külm = kylmä. Kuulates eesti keelt kauem, paneb ta tähele, et sarnasusi on veelgi enam; ta märkab, et eesti sõna on sama kui soome sana, eesti kõrv sama kui soome korva, eesti õhtu sama kui soome ehtoo. Nende ühtekuuluvust ei märganud ta esiti, kuna neis esineb soomlastele võõras häälik **õ**. Varsti aga leiab ta, et eesti keelt ei või ilma õppimiseta siiski täieliselt mõista. Pea märkab ta ka, et mõned sõnad esinevad eestis teises tähenduses kui soomes, näit. eesti piim tähendab sama kui soome maito aga mitte sama kui soome piimä (sm. piimä = hapu piim). Edasi, et mõningad sõnad on talle täiesti tundmatud, samuti mõningad vormilised ainesed; viimaseist näit. eesti rajav ja kaasaütlev kääne. Rajav esineb küll soomeski, kuid harva, näit. tyynni ühenduses kaikki tyynni „koguni“. Kaasaütlev kääne on tekkinud eestis võrdlemisi hilja; -ga lõpu varasem kuju on kaas = soome kaussa. Liites kaas omastava käändega, on saadud eestis uus käändevorm: poja-kaas, pojaga; isa-kaas, isaga. Tähelepandavaist erinevusist hoolimata hakkab soomlane peagi eesti keelest aru saama ja vastupidi — eestlane soome keelest. Ülal esi-

tatud sarnasused teevad selle üsnakergeks. Sugukeelist kuulub eesti nn. lähemate sugukeelte hulka; kirjajala näit. aga on soomele veelgi lähedasem.

Nendega võrreldes on mordva juba kaugem sugukeel. Sellegi sõnavaras leiame kergesti palju ühist eestiga: mordva kolmo on = kolm, n'ile = neli, kal = kala, kudo = koda, k'el' = keel, m'el' = meel, kandems = kandma, san = soon, sel' = süli, sep'e = sapp, s'el'm'e = silm, s'ulmo = sõlm, s'ado = sada jne. Sõnade muutminegi on osalt sama; mordva moda = eesti muda käändub ms. järgmiselt: omast. modan' = muda, seesütl. modaso = mudas, seestütl. modasto = mudast, saav modaks = mudaks. Tegusõnade pööramises leiame samuti ühiseid aineseid, nii 1. maksan = eesti maksan, 2. maksat = maksad (mordva sõna tähendus on ainult erinev, mordva maksan on 'annan', milline tähendus on algsem; primitiivse vahetuskaubanduse seisukohalt maksmine on sama kui andmine, ostmine sama kui võtmine). Häälikkoostis on mordvas eestist rikkalikum. Eelpool toodud sõnadest näeme, et mõningais sõnades vastab mordvas soome-eešti s: samuti s: san = soon, sel' = süli, kuid mõningais esineb nn. muljeeritud s': s'ulmo = sõlm, s'el'm'e = silm, s'ado = sada. Nagu võrdlus teiste soome-ugri keeltega osutab, on see kahesugune s esinemine mordvas algupärasem. Eesti ja teised läänemeresoome keeled on ses suhtes muutunud, ning see muutus on sündinud juba nn. algsoome ajal. Üldse võib öelda, et läänemeresoome keelte hääliküsteem on mitmeti lihtsustunud;

märgitagu lisaks, et eesti pedaja sõna vaste on mordvas p'itše, kitkuma sõna vaste kotškomš, jahvama (harilikult jahvattama) vaste jažams. Ka vormiliselt on läänemeresoome keeled mõnes suhtes lihtsustunud. Sihilised pöördõnad pöörduvad kas nii, nagu äsja mainiti, siis raman 'ostan', ramat 'ostad', või siis ramasa 'ostan selle', ramasa'k 'ostad selle'; seega on mordvas peale nn. isikukohase pööratuse ka nn. sihilise pööratuse, mis on olnud omane soome-ugri algkeelele ja mis on kadunud muuseum läänemeresoome keeltest. Läänemeresoome keeled on siis selle algupärase joone kaotanud, taas lihtsustudes. Kuid teisedki soome-ugri keeled on muutunud, jälle muil aladel. Võrreldes soome-ugri keeli isekeskis, jõuame tulemusele, et mõned neist on säilitanud teatud algupäraseid piirdeid, teised aga teisi, ja et arenemine eri keelis on läinud eri suunda.

Hoopis kaugem sugukeel kui mordva on ungari. See, kel pole eelteadmisi, märkab esimesel pilgul vaevalt midagi, mis võiks osutada sugulust; ehk ainult mõne sõna, nagu szarv = sarv, szem = silm, menni = minna. Alles keelega paremini kodunedes selgub sugulus ungari keelega. Leiame, et sugulus on üsna tunduv, kuid leiame ka, et ungari keel on eesti keelega võrreldes palju muutunud. Nende muutuste mitmekesisuses märkame kergesti järjekindlust, näit. eesti p-d vastab ungari keeles sõna algul alati f: fa = puu, fi = poeg, fazék = pada, féc = peljata; või eesti d-d sõna sees ungaris sageli z: fazék = pada, ház = koda, száz = sada, kéz = käsi, mille vanem kuju on káti; või eesti k-d tagavokaalseis sõnades h: hal = kala, ház = koda; esivokaalseis

Kokku võttes lausume, et reklaam on kunsti haru ja õpetus omaette. Meie iseseisvusaegne omatööstus vajab kindla käega juhitavat reklaamikorraldust, mis rajatud teaduslikule alusele. Võib olla aitab lahendada meie senist puudulikku reklaamiteoreetilist külge trükivalmis

seisev käsikiri „Ärikunst“ kunstnik Ed. Ahas'elt — reklaamitehniline käsiraamat. Viimast on võetud pildid käesoleva artikli illustreerimiseks. Vajame teaduslikku ning süstemaatiliselt korraldatud reklaamiorganisatsiooni meie äriilmas.
A. T o n s k a

sõnades esineb **k** nagu eesti keeleski **kõ** = kivi, **kéz** — käsi. Käänatuseski, mis algul paistab õige erinevana, näeme lähemal vaatlusel sarnasusi. Ungari superessiivi lõpp on **-n**: **télen** 'talvel', **nyáron** 'suvel' jne.; see **-n** on sama kui eesti oleva käände **-na**: **lapsena** jne. **t**-line lokatiiv, mis vogulis on üsna harilik kääne, esineb lähemais sugukeelis vaid paaril juhul: eesti **nüüd**, soome **nyt**, varem **nyyt** (vrd. murdelist sõna **nyytinen** 'nüüdne') või soome (Agricolal esinev) **aamut** 'ammu'. Ungari grammatikas eraldatakse üle kahekümne käände; näit. **fa** 'puu'-sõnast on seesütlev **fában** 'puus', seestütl. **fábe** 'puust', sisseütl. **fába** 'puusse' jne. Enamik ungari keele käändeist on alles seejärel kujunenud, kui ühendus ungari ja teiste soomeugri keelte vahel oli juba katkenud; need käändelõpud on arenenud tagasõnadest nagu äsja kõne all olnud eesti kaasäitleva lõpp **-ga**. Samas aga kui ungari käänatus on suuresti muutunud ja põhjalikke uuendusi üle elanud, on ungari pöördõnade muutmises säilitanud vana sihilise pööratuse, millest ühenduses mordvaga oli kõnet. Seevastu on kadunud jälle eitav pööratus; eestis (murdeti, kuid soomes üldiselt) **en tule**, **ettule**, **eitule** jne.: eitussõna pöörduv, aga tegusõna ise jääb muutmata; ungaris seevastu näit. **nem látok** 'ma ei näe', **nem látsz** 'sa ei näe', **nem lát** 'ta ei näe' jne. (vrdl. **látok** 'näen', **látsz** 'näed', **lát** 'näeb' jne.).

Sugulussuhete määramisel on vormiõpetusel esmajärguline koht; sõnade tuletus ja muutmine annab igale keelele selle erilise iseloomu, mis eraldab seda teistest keeltest ja liidab teistega. Sest **sõnavara** võib üsna kergesti muutuda, kui sõnatulv võõraist keelist on ajuti liig suur. Nii sisaldab ungari palju türgi ja slaavi sõnu, tšeremissi eriti

palju türgi, sürjani vene ja läänemeresoome keeled balti, germaani ja slaavi laene. Peale selle on hulk algupäraseid sõnu läinud kaduma. Seetõttu leiamegi sageli sõnavaras suhteliselt vähe ühtlust. Nagu öeldud, annab keelte vormiline ehitus, mis on vähemal määral võõrmõjudele alistuv, keelele selle erilise ilme. Soomeugri keelte vormilisest põhiolemusest ja sugulusest saame selgeima pildi, kui võrdleme neid indoeuroopa keeltega.

Nende keelkondade vahel võime leida järgnevaid erinevusi:

1. Soomeugri keelis on käändevorme palju arvukamalt kui indoeuroopa keelis, ja käändelõpud liituvad neis kas otseselt sõna-tüvele, nagu ainsuses, või mitmuse- (või duaa-) tüvele; siinkohal mainitagu, et nimefav on alati lõputa: eesti **talutalud**, seesütl. **talus**: **taludes** jne. või ungaris **fa** 'puu': **fák** (**-k** on mitmuse tunnus), akk. **fát**: **fákát**, seesütl. **fában**: **fákban** jne. Vrd. seevastu kreekas näit. **nike** 'võit' sõnast omastav ains. **nikes**: mitm. **nikon**, akk. **niken**: **nikas**.

2. Soomeugri keeltele on iseloomulised possessiivsuffiks: soome **taloni** 'minu talu', **talosi** 'sinu talu', **talonsa** 'tema talu' jne.; mordva **kudom**, **kudot**, **kudozo** jne., ung. **kezem** 'minu käsi', **kezed** 'sinu käsi', **keze** 'tema käsi' jne. Indoeuroopa keelele on need algselt tundmatud; hiliselt on neid küll näit. itaalia keeles tekkinud.

3. Sihiline pööratuski on, nagu öeldud, algselt sm.-ugri keelele omane; ungaris **látok** 'näen', **látom** 'näen seda', **látsz** 'näed': **látod** 'näed seda', **lát** 'näeb': **látja** 'näeb seda' jne. Sihilist pööratust esineb tavalise pööratuse kõrval peale ungari veel mordvas, nagu tähendasime varem, ja vogulis ning ostjakis, kuid selle rudimente leidub mujalgi, näit. tšeremissi

keeles. Indoeuroopa keelis on sihiline pööratus tundmatu.

4. Eitav pööratus on samuti sm.-ugri keelte algupäraseid piirdeid, ja seda esineb veel mitmeiski sm.-ugri keelis; eestis murdeliselt (kuid soomes üldiselt) **en tule**, **ettule**, **eitule**; mõningais eesti murdeis on säilinud ka eitussõna algupärane lihtminevik: **esin tule**, **esid tule**, **es tule**. Ungaris pole enam pöörduvat eitustegusõna; eitussõna ühenduses esinevad ungaris nimelt samad vormid kui jaatavaski kõnes: **látok** 'näen': **nem látok** 'ma ei näe', **látsz** 'näed': **nem látsz** 'sa ei näe' jne., siis samasugune moodustus kui näit. saksas: **ich gehe**: **ich gehe nicht**, **du gehst**: **du gehst nicht**.

5. Edasi on tegusõnade tuletusainete mitmekesisus ja rikkus sm.-ugri keelele karakterne; vrd. näit. soome **antaa** 'annab': **antelee** 'annab korduvalt', **puhuu** 'räägib': **puhelee** 'räägib korduvalt'; **haukuu** 'haugub': **haukahtaa** 'haugub korduvalt'; **syö** 'sööb': **syöttää** 'söödab', **syöpyy** 'sööbub', **juo** 'joob': **juopuu** 'joobub'.

6. Vokaalharmoniaat tuleb samuti pidada igivanaks soomeugri keelte omaduseks, siis see nähtus, et tagavokaalsete sõnade lõppudes esineb ainult tagavokaale, esivokaalsete sõnade lõppudes esivokaale: soome **maa**: **maassa** 'maas', **pää**: **päässa** 'peas'; ung. **ház** 'maja', **dat. háznak**, seestütl. **házból** jne., aga **kéz**, **dat. kéznek**, seestütl. **kézböe** jne. Indoeuroopa keelis pole vokaalharmoniaat tuntud.

Loodan, et see lühike üldjooneline esitus annab mingisuguse pildi sm.-ugri keelte mõningaist põhitunnuseist, mis ms. määravad suguluse.

Julius Mark

Vainupea motiiv

Foto Triefeldt

MAALILINE RANNIK

ulatuses põdrasamblast ning sellest kidurate mändide võõtmest, mis on juured kinnitanud otse sõredasse tuiskliiva.

Vainupealaste plaažilt — „suurelt liivalt“, mis sõtkuvate jalgade vähesuse tõttu pole nii lumipehme kui Narva-Jõesuu rand, vaid tikub haljendama imepeentest liivarohtudest, viib tee männisaludesse peitunud külla, ja siit juba rannale. Seal kivise neeme tipus nukrutsevad luitunud noodakojad ja merel võib näha suurte mustpunaste kaubalaevade keresid, mis ootavad lahes Eisma laopplatsilt propse vedavaid mootorpaate.

Keset raiesmikke ja nõmmi, kiirelainerilise Vainupea jõe kõrgel kaldal asetseb üksik Traksmannide veskitalu — Tartus asuva samanimelise koloneli sünnipaik. Siin on „maalilise ranniku“ esimene forellivesi, millele järgnevad Selja jõgi, kitsas oja Lengi talu kohal, Toolse ja lõpuks ka Kunda jõgi: Vainupea oja jõe sügavas, läbi padrikute roomavas sängis paisub suurte sadude aegu ja kevadeti vesi nagu piim katlas. Tormamisihalised vood lähevad siis üle kivide sellise jõuga, et mõni aasta tagasi purunes veskitamm. Mida vihasem vesi, mida enam ta piitsutab üles vahtu ja kisendab kitsas põõsastega ümbritsetud sängis, seda lõbutsevamat tuleb vastu voolu üles lõhi. Siis kuulduv suurte hõbedaste kalade laksatusi kaugele ja nende saba löögijõud on nii võimas, et lennutavad end üle mitme meetri kõrguse ja laiuse tammi. Veski perenaine mäletas päevi, mil lõhesid ujus üles nii massiliselt, et neid võis kümnete viisi tammilt korjata. Ka Selja jõe kalureil Sakritsa-il oli aastaid tagasi juhus sattuda jõesuust üles tulevale silmuparvele, kust ühe ainsa loomusega tõmmati välja nelikümmend puuda kala.

Päriskalurite ala pole aga Vainupea, vaid algab alles siis, kui metsaselt merekaldalt eralduval neemel hakkab silma vähesel maal kokkukurutud noodakodade rühm nagu keskaegne linn — ollakse silgupüüdjate riigis — Eisma kalurikülas...

Kodumaa on kaunis — ainult oska seda vaadata! — küllap see lause on paljudes nagu seeme langenud tuiskliivale ja lämbunud. Pole kaua aega sellest tagasi, kui võõrastele oli Rõuge järve maastik tundmatu — alles K. Mägi oma maalidega avas hulkade silmad „kaunile Võrumaale“. Ja üks ole Pühajärvegi idüllile ja rahule suitsetatud luuleviirukit mitmete meie kirjanike poolt, enne kui koht jõudis populaarsuse täisikka.

Üheks selliseks maakamara-tükikeseks, kus peitub seni väheimetletud loodusvorme, on kaasajale kujunemas Rutja ühes ümbruskonnaga. Siinne maa on sünnitanud maalijatest Uutmann'i, Sakritsa, Valteri, siit valis prof. Triik oma populaarsete maastike motiivid ja lõpuks oli ning on Rutja — Vainupea — Toolse rannik suvikoduks prof. Melnikule, Nymanile, Kaigorodoffile, Rotbergile, Bergholzile, kirjanikest prof. G. Suitsule, G. Parijõe...

See mõneteistkümmne kilomeetri pikkune maariba kannab õigusega „maalilise ranniku“ nimetust. Seda on jäädvustatud lõuendile sagedamini kui ühtki teist paika kodumaal...

Matk siia tasub vaeva ja rahuldab ilujanu. Tarvitseb vaid tõusta üle kõrge metsaga kaetud kungasmaa Vainupea mitmekümne meetri kõrguse „vaatetorni“ suunas, siis ei saa mööda luiteteljäandikust, mis hõbehall sadade meetrite

Selja jõe delta õhtuhämaras

Foto Triefeldt

Aastad tagasi oli eismalane kuulsaim piiritusevedaja. „Aeg oli sihuke... Meie mehed jätsid õigel ajal järele ja kannatada ei saanud keegi“, räägib jässakas, parkunud näoga äsja Uhtju silguretkelt tulnud eismalane.

Paadikuuris rapivad silke naised ja mehed sellise kiirusega, nagu kõdritseksid nad herneid. Väljas männikueelsel liival aga kraaksuvad varised ja just noodakoja kohal, merelt sissetõmbamist ootava paadi püües kisendab aplate kakate parv...

Eismal juhtub päevi, mil sõidetakse Uhtju saare madalate peale 10 mootorpaadiga, igas ühes 5 meest ä 7—8 võrguga. Nelisada võrku meres on ju samasugune rägastik nagu kindluse ees traattõkete mets. Ja eismalastel on olnud juhtumeid, mil toodi 20 000 kala paadi peale! Siinne kalurirahvas kujundab omaette tüübi. Nii Eisma ja Rutja silgupüüdjad kui ka Karepa ja Toolse lõhedele ja siigadele jahti pidavad rüsamehed on kõik esijoones emakeselt maalt viljakoristajad, siis mehed, kes ei põlga sügisöödel suliseva toomist, ei ka suviti puhkust otsijaile oma maja 2—3 korda välja üürimast. Nüüd alles järgnevad kalapüük, talviti metsatööd ja propside vedu. Need paljunäinud kuivad nagu soolatud randlased ja jõurikkad headsüdamelised poisid nagu karupojad, tunduvad hoopis isesuguse inimtõuna meie sisemaa sageli iriseja ja ahne talupoja kõrval.

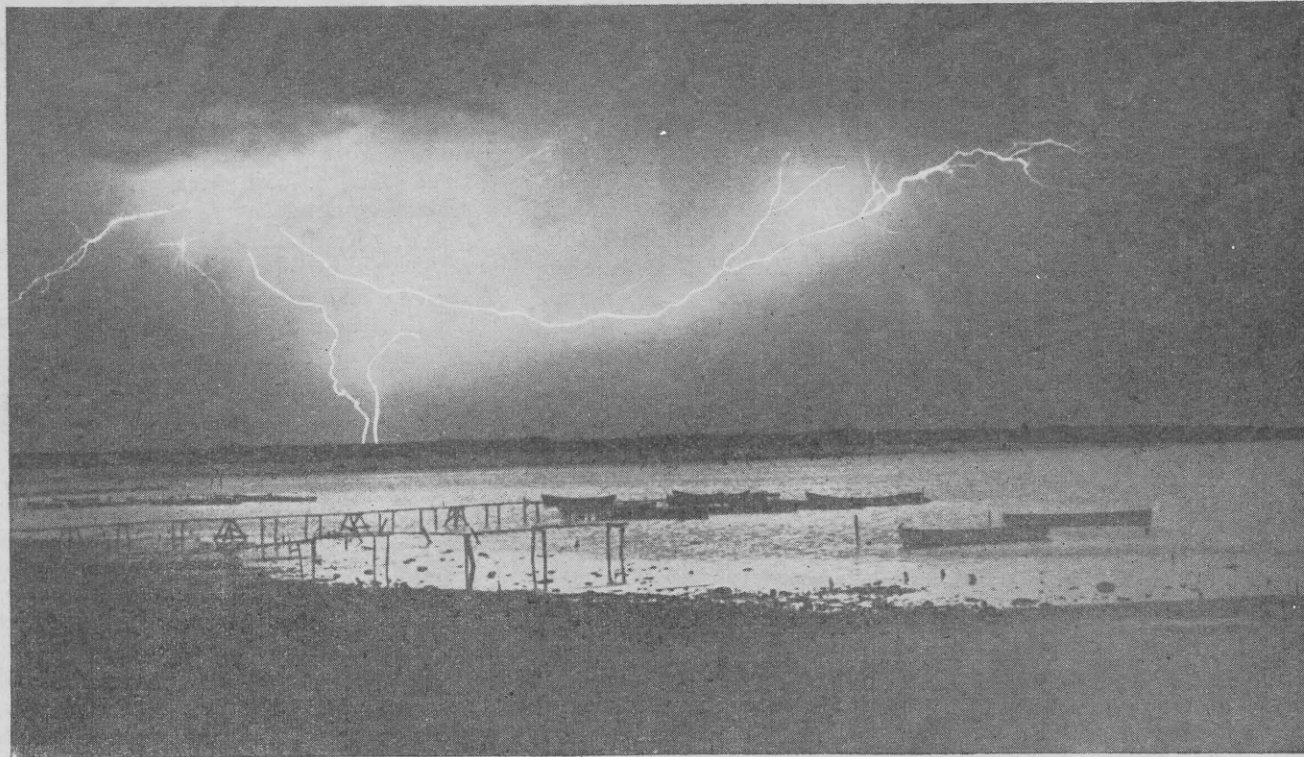
„Maaliline rannik“ jääb lahesoppi, mis algab Vainupea ja Eisma vahelistelt rohelistelt nukkidelt ja ulatub poolkaares kuni sinava, tohutu köiena merde tungiva Letipea neemeni. Metsane, liivalaiguline ning kiviräbune rannajoon lookleb ja vingerdab ussina ning on kohati hambuline nagu hiiglasaag. Keset poolkaart ilmuvad valendava kuubina otse merest Toolse lossivaremed ja nii päeval kui öösi kerkivad taustal,

Kunda klindile ehitatud tsemendivabrikute korstnaist lubivalged suitsulohed. Kohati liivane, madal, siis aga niivõrd kivine rannajoon, et punased veest läikivad graniidipangad säravad meres nagu sadade jäneste silmad, tõuseb Rutja kaluriküla kohal kõrgekaldaks, millel kasvavate põlispuude juurte alust uhuvad suure mere aegu lained. Siit algavasse liivasesse kaldasse uuristab oma delta — teine forellivesi — Selja jõgi. Tujukana valmistab see veenire kevadeti päris suurjõe-kohaseid üllatusi. Lühikese aja jooksul on vood suutelised uuristama uut jõesuud, mis vanast merrepääsu kohast kuni poolsada meetrit eemal. Rutja küla õlgkatustega häärberid kükitavad lagedal kaldal nagu kanad õrrel — teisel pool jõge asuv Karepa küla, mida tuntakse avalikkuses Rutja suvituskoha nime all, peitub aga kõrgesse männimetsa. „Maalilise ranniku“ süda õieti asub Selja jõe kaldail. Rutjal pole veel märgatav Põhja-Eesti klint, see laskub pikkamisi merre ja kerkib pangana üles alles Kunda läheduses.

Ometi paljudele kunstnikele inspiratsiooniallikaks olnud Selja jõgi kujundab endast kärestikurikka ja tormaka vee. Läbi pankade muratud tee näitab kuni 30 m kõrgusi paljaid liivakiviseinu, kohati võsastikke ja siis laudsiledaid kolmnurkseid settealasid. Ja üksikuilt selle vingerdava jõe künkailt avaneb vaateid mitte nii võimsaid kui Ontikas, ei ka nõnda troostituid kui Letipea katarikul või Reigi kõrbenuud lagendikel, vaid pigem maalilisi — rokokoo-aegsele pöetud loodust armastavale maitsele vastavaid. Maastik tõuseb terrasside viisi, koosnedes kivisest jõest, kolletavaist väljadest, madalmetstast ja lõpuks ülal künkjal mitmeastmelisest kõrgmetsast. Siin näha värve ja vorme kopeerivaid paletiga mehi, pole haruldus.

Ent mida enam läände Rutja idüllist, seda nagu tigidamaks muutub loodus. Liiva asendavad kivipangad, merepõhjust kerkivad sinisavi-kihid, — millest tuulisel ajal sadade meetrite ulatuses meri loksub piimvalgeks. Nina haistab juba teravat adruhõngu... Mandrilt merre ulatuva kitsa, elutu seljandiku veeres lodisevad kalurite paadid lahel, mis muistsetest aegadest olnud eesti viikingite ankrukohaks.

Nüüd seisamegi silm-silma vastu mõranenud seinte ja murenenud tornidega Toolse varemetega, mis hämarikus siin paljal neemel mõjuvad pisut õudu sisendavalt. Rahvas ei teagi Toolse varemeile muud nime anda kui „röövliloss“. Läänest vaadatuna need meenutavad päris vägevast muinaslinnust, idast aga tunduvad kaunis sarnasena mahapõlenud mõisalauda ahervaremete. Et veel viimasel ajal siin ümbruses teostatakse kaevamistöid muinas-Eesti sadama, mille kaudu pääsid merele Otepää, Tartu ja

Pikne Võru kohal

Foto Urtson

PIKNE

Juuli või augusti öö, aga nüi pime juba! — Ei, ei — see on vihm — ja taeva serval käib hele sähvatus, kõva kärgatus, nagu keegi vägevaim jõud kärgiks ja paneks maja värisema — see on pikne, — üks toredamaid loodusnähte.

Vesi voolab nagu oavarrest, läpistanud õhk, täis umbset tolmu, nagu pühitakse, aroomid oma loomulikus värskuses mõjuvad jälle karastavalt ja värskendavalt. — Loodusjõudude mäng on tõesti nii lõpmata tore, midagi suurepärasest.

Alljärgnevas püüame heita mõne sügavama pilgu sellele toredale loodusnähtele. Pikse elektrilise iseloomu tõttu peame algama õhuelektri vaatlusega.

Kui selge ilmaga maapinnal asuv maandatud elektromeeter ühendada peene traadiga kõrgemal asuva, maast isoleeritud, elektrijuhiga, siis näitab

elektromeeter alati positiivset elektrit. Laengu pinged kasvavad maapinna lähedal peaaegu proportsionaalselt kõrgusega. Kesk-Euroopas on see pinge kasv talvel keskmiselt 500 ja suvel keskmiselt 60 volti meetri kohta.

Piksepilve tekkimise ajal on pingevahe muutumine maapinna lähedal kaunis väike. Hiigla muutused tekivad alles sademete ilmumisega. See tuleb sellest, et sademed (vihm jne.) on ise kas positiivselt või negatiivselt elektriliselt laetud. Keskmise vihmaga voolab maapinna ühe ruutkilomeetrile umbes 10 milliamperiline vool. Voolu, samuti pingevahe märk on sellest, mis märgiga sademed on laetud.

Äike võib olla oma tekkimise iseloomult lookaalne — lämbeäike või suure ulatusega — keeris- või frontäike.

Pandivere kaubavoorid, kindlaks määramiseks, siis seda enam räägitakse lossist, mille sisemus peitvat paljaksröövitud võõramaa kaubalaevade aardeid. Pole küll Toolsega ühenduses selliseid süngeid „tõesti sündinud lugusid“, kui „Ungru krahviga“ Kõrgesaares — see-eest aga seisavad varemed, mille otstarve ja saatus mõistatuslik ning hämar. On vaid teada linnuse rajamisaastad 1471.—1473. ja veel kaitsevõime-

lisele kindlusele illustatsiooniks A. Goceteris'e joonis a. 1615.

„Maaliline rannik“ siit tundub nagu värviskaala, mille kahvatumad toonid algavad läänest, muutuvad siis üha lopsakamaks ja jõuavad Toolsel juba raskepärasuseni...

„Röövliloss“ avara Kunda lahe piiril on õigupoolest „maalilise ranniku“ lõpppunkt.

Edg. V. Saks

Esimene tekib tavaliselt päevase temperatuuri maksimumi ajal või vähe aega peale seda kahe õhurõhu maksimumi vahel. Sellepärast: vaikus tekkimise eel ja temperatuuri tõus. Kuumaks kõetud maapinna ligidal asuvad õhukihiid soojenevad tublisti, absoluutne niiskus kasvab. Soojenenud kergemad ja niiskusrikkamad õhukihiid tõusevad üles ja võivad tungida suure hooga läbi ülemiste jahedamate ja raskemate kihtide. Õhk jahtub. Tekib vihmavalang, ühtlasi õhuelekttri pingevahe muutus — kui piisad on negatiivselt laetud, jääb pilv positiivse laenguga ja vastupidi — võib tekkida välg ja kõu.

Keeris- või frontäike tekib tugeva baromeetri-depressiooni korral. Erineb lämbeäikesest oma mittelokaalse iseloomu, aasta ja kellaaajast olene-matusega. Võib tekkida korruga tuhandekilo-meetrilisel frondil. Frondi tavaline siht on põh-jast lõunasse ja edasiliikumise siht risti sellele — õhtust hommikusse, liikumiskiirusega isegi kuni 100 km tunnis. Karakterne — hallmust poolrin-gis pilvekülm, mille tagaseinaks heledam vihma-pilv, saadetud sageli orkaanisarnaste tuulepuhan-gute ja rahega.

Välg tekib pingevahe mõjul pilvede või pilve-osade või pilve ja maa vahel. Nagu fotograafilised ülesvõtted liikuva või keerleva fotoaparaadiga näi-tavad, tekivad välgu sähvatused kiiresti üksteisele järgnevatest pilvelaengute tühjendustest ühel ja sa-mal teel. Sama tee valivad tühjendused seetõttu, et esimene tühjendus, rajades nim. tee, ioniseeris õhu sellel teel, muutes ta elektritjuhtivaks. Sarna-selt tekib joon- või sädevälg. Ribavälg tekib siis, kui tühjenemise momendil tuule mõjul välgu tee saab edasi nihutatud. Foto-ülesvõtted näitavad, et välgu tee ei ole kunagi sik-sakiline, vaid ainult kõndiline või haruline. Kui tühjenemine sünnib tervel pilvepinnal, on tegemist pindvälguga. Pind-välg esineb tavaliselt põuavälguna — välg ilma müristamiseta. Müristamist ei ole kuulda ka siis, kui välguheide sünnib kaugel, väljaspool kuulde-piirkonda.

Välgu kujudest üks huvitavamaid on kindlasti kerasvälg, aeglaselt liikuv valguskera. Kerasvälg võib valida endale päris uskumatult erakordse lii-kumistee, nagu nägijad kinnitavad. — Tungida tupp ahuukse või akna kaudu, liuelda horison-taalselt, kaduda jäljetult, vaikselt või praksatu-sega, ohutult või purustades. Kerasvälgu täpse-mat ehitust veel ei tunta.

Välgude hulka kuuluvad ka Püha Elmsi tuled, ränd- ehk eksituled. Need on õhuelekttri pinge-vahede tasased elektritühjenemised teravikkudel, nagu kirikutorni otstel, puuladvus, laevamastidel jne., kõige sagedamini esinevad mäestikust ma-dalate pilvede mõjul.

Pilve ja maa vahelise välgu pikkus on harva suurem kui 2—3 km; tühjenemine sünnib ainult madalate pilvede puhul. Pilvedevahelise välgu

pikkus võib aga palju suurem olla, 10—50 km isegi. Sellest võib juba järeldada, milliste kolos-saalsete elektripingetega meil tegemist on pikse puhul. Arvatakse, et pinge küünib siin kuni 20 milj. voldini ja sellest tekitatud voolutugevused kuni 20 000 amp. ja rohkem.

Tavaliselt käib välguga kaasas heliefekt — müristamine, kõu. See tekib mehaaniliselt ja soo-juse mõjul välgu teelt kõrvalepaisatud õhu tagasi-voolamisel. Välgu kestus on õige lühike, alla 1 sek., müristamine võib kesta väga kaua, olenedes sellest, kui kaugel ja kui suures ulatuses sünnib pikne.

Et kaitsta pikse eest, tarvitatakse piksevardaid või teisi sääraseid seadiseid, mis elektrilaengud kergesti maa sisse juhivad. Piksevarda maandus-traat peab olema vasest ja läbilõige mitte alla 50 ruutmillimeetri.

Viimasel ajal tarvitatakse majadel lühikesi teravikke, mitte pikki vardaid, mis ühendatud üle terve katuse tõmmatud traatvõrestikuga. Maandus peab olema hea ja võimalikult mitmest kohast. Maandusjuhe lõpeb umbes 1 ruutmeetri suuruse ületinutatud vaskplaadiga, mis asetatakse nii süga-vale maa sisse, et plaat alati oleks niiskes mullas.

Linnas kaitseb pikse eest ka telefoni- ja elektri-juhede võrk, mis muiduga peab olema maandatud.

V. Ora

A. S. Puškin

Luuletajale

*Ei, ära ihalda eal imetlust, poeet!
Pea vaibub huimav hetk ja kiidu rõkkav tasu,
siis mõistab kohut narr. Kuid, morn ja halvaks peet,
säe kõrgustesse lend, kus maine põrm ei lasu.*

*Sa oled kuningas. Käi üksinda ja asu
vaid mõtte harjadel, vaid vabast vaimust veet.
Sääl vooli võlvuvust, mil igivõõras reet.
Su ülim eesmärk — teos, ei maine kiduv kasu.*

*Sul hinges endas palk. Su kohus hinges endas.
Sa tead, mil väärdus vaim või julgelt tippu lendas.
Kas rahuldab sind teos, oo nõudlik taidleja?*

*Kas rahuldab? Mis sest, kui lärnav hulk sind hülgab
kolmjala viiruki ja lapsik vaidleja
su leeki mõnitab ja altarile sülgab.*

Tõlkinud A. Oras

SUVISTEL RÄNNAKUTEL

Kõrvu jääb kumisema kaaslaste lauluümin „Ahoi, kutsub välja meid valgete ööde uim! Ahoi, kätkeb hinge meil sirgete maanteed hüüd...”, siis hakkab tõukama jalgratas selja taha valendavat teenööri. Kaovad pealelõuna päikeseleitsakusse viimsed Viljandi majad, libiseb vasemal mööda tukkuv kalmistu. Orika-poolses järveotsas suriseb monotoonselt paadimootor, kaugemal laiskleb paadipuri tuulevaiksel veel.

Riia maantee kivisillutis raputab tugevasti, nagu veidi vihaselt — ei tea miks. Kui aga pöördun Heimtali väljavahetele, ei tundugi raputus enam nii vastumeelne. Järsud on tõusud ja laskumised, metsikult ristlevad orukraavid, tulvil põlisromantikalt tihe männi- ja kuusetihnik.

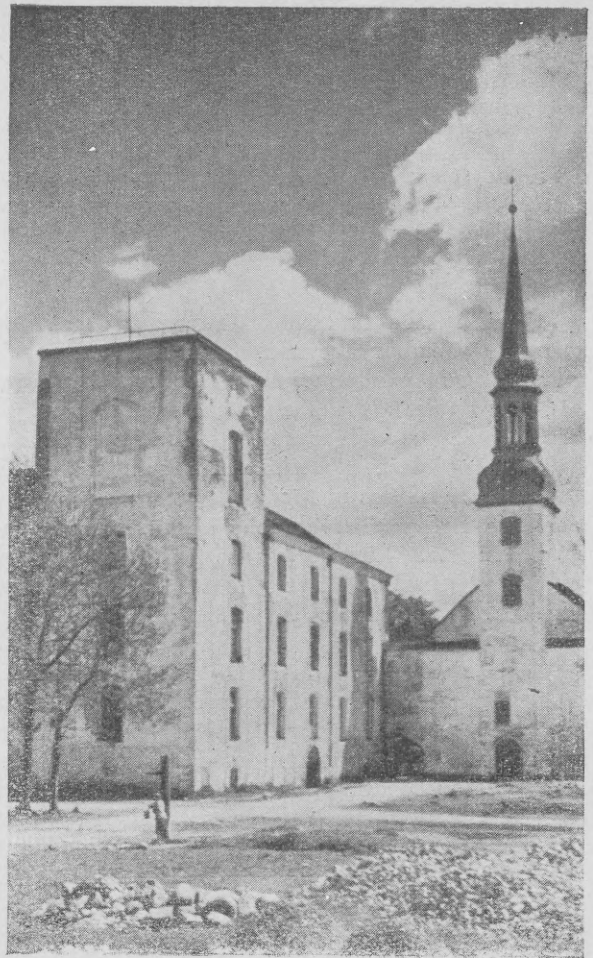
Teadmine, et siht, Heimtali „Koduorg”, peab asetsema kuski lähikonnas, sunnib tähelepanule. Pöördun küsimustega niitjaile. Ühe teadmisel lahutab mind sihist veel kuuekilomeetrine tee, teiste arvates kogu Heimtali on „Koduorg”. Vana neljatornise jahilossi juures soostuva pargitiigi serval kuulen siiski, et koht lähedal. Saan kaasa noori juhte ja otsin üles koopad unustusse jäetud hüüelpargi serval, järsul mäeveerul. Neid on mitu — üks kasvanud sõnajalapadrikusse, teiste kokkulangenud suis nirisemas allikad Nagu Sinihalliku linnusel, nii siingi kohtan rikkalikult oravaid.

Kas suudan kujutella õieti noid kaugeid aegu, mil Sinihalliku linnusemägi moodustas terviku, mil ta lõhestamatuna raudteest pakkus kaitset esivanemaile, kes peitnud oma varandused ja perekonnad Koduoru koopaisse ja Loodi Põrguorgu? Või kas suudab kujutelm tabada pilti Põhjasõja-aastailt, mil härgadega koos otsiti varju Koduoru koopais? Ei usu seda täpselt, aga aiman: kõik see, mida tabab siin silm, need varisenud koopad ja aimatav hiis, varemesse langenud Tani talu rusud ja ta varik veidi eemal, Sinihalliku kunagise vanema Vambu lahinguväljad ja 1217. a. lahingutraagika — kõik see manitseb ümbruse asunikke valvele ja ühinema. Siin on veel elavaid mälestusi Paala lahingu-ajast.

Jonnakalt nagiseb jalgrattasadul tagasiteel linna, kuid vaevalt ma märkan seda — mõtted keerlevad „Ümera jõe” aegseil sündmustel...

*

On möödunud päevi, kui vihmaähvardaval varahommikul koguneb viljandlasi Lastepargi lilleklumbi juurde, silmis veel vaevumärgatavat unerähma. Vaatamata sellele, et valendava maantee ja teda piiravate roheliste väljade kohale laotuv taevakumm täna on ähvardavalt morn ja vihmarikastes pilvekortsudes, valitseb autobuses huumor

Põltsamaa loss

Foto Kiisla

ning kõlab mulkide helisev laul. Meie punane sõiduk surub tahapoole kilomeetreid, vuriseb läbi Põltsamaa, Liivimaa kuningalinna, ja nihutab meid Neanurme metsaserval üle Viljandimaa piiri, jättes paremal seljataha keskaegseid lubjaahje Pikknurme jõepervel. Oleme Tartumaal. Sõidukiaknas vaheldub vormimutuvtavaid maastikke, paiguti palistavad metsad teed.

Peatume Puurmani asunduses, Kaave jõe suubumiskoha läheduses Pedjasse, kus sügaval õõn-pargis paelub tähelepanu endine Puurmani mõisa härrastemaja. Näen trepi kohal veel rikkumatut Mannteuffeli sugukonna-vappi. Tolle vapi all siis koguski Julius Kuperjanov vägesid võidurikkaiks lahinguiks lõunarindel — milline saatuse vingerpuss!... Veendume koha kauniduses, joome tühjaks ämbritäie piima ja lahkume, saadetuna paremal silmusklevast Pedjast, läbime Kursi ja peatume alles Saadjärve põhjanurgal. Taevas on endiselt pilves, aeg-ajalt langeb piisku, kuid tuju on hea kõigil, eriti neil, kes on supelnud Saadjärve puhtas vees. Sooviks ainult jääb näha järve lõunatipul valendavat oaslikku Kukulinna asundust tast veidi eemaloleva Kalevipoja kiviga, kui ronime jälle sõidukisse. Kiiresti järgnevad tõusud ja langused. Tea, kes siin tuhninud, ajades vagusid võimsate rööbikutena loodest kagusse, istutades vaoharjadele idüllilisi talusid ja puistates vaovahe-

desse heldekäeliselt kauneid rööpjärvi? Siin nad asetsevad — ikka vaheldumisi paremal ja vasemal, vasemal ja paremal: Saadjärv, Raigastvere, Kaia- vere, Soitsi, Eastvere, Elistvere . . . ja suurust neil kõigil küllalt!

Vihm on jõudnud ähvardavasse lähedusse, kui saabume röömsas ärevuses Alatskivi parki, mille puude vahelt paistab endine Nolkeni keskaegses rüütilossi jäljendstiilis ehitatud suvitus- ja jahiloss. Tutvume omaaegse majoraadi, praegu küll üsna viletsa hülgusega, kuuleme hämarais ruumide- rägastikes ekseldes üht-teist koha minevikust ja siirdume Peipsi piirivalvuri juhatusel põhjapool- sele linnusele. Lõunas ja idas piiravad omaaegset vaba-estti kindlust järved, läänes süleleb linnuse- rinnakut soo, põhjas ja kirdes kõrged mäed ja vallid.

Edasi liigume läheduses Kooljamäe vastas asetsevale liivakas-kruusasele moreenkünkale, Kalevi- poja sängile, mis niisutatud möödavoolavast Alats- kivi jõest. Teab just miks, kuid vaatamata sellele, et pilved ei pea enam vett, tundub hubane, ase- tada pea Kalevipoja padjale ja sulgeda silmad. Trotsides sadu, sammume lauldes lossist läände, Alatskivi kalmistule, Juhan Liivi ja Laksi Tõnise puhkepaika. Korda kolm seisatame kalmistul — langenute samba ees ja kahel haul.

Oleme jõudnud venekeelsesse ja -meelsesse Kallastesse. See on räpane külakene venelaadsete majade rühmitusega ja rahanorivate paljasjalgsete lastega. Hetkeks paelub tähelepanu alevi tüüpili- selt kalurikülalikkus, vened ja rahutu Peipsi, siis tülgestab aga venelastele omane „esteetika“ — põgeneme haisevate puna-liiv-kulbaste lähikon- nast ja veereme välja alevist, ikka edasi.

Veel kolm-neli peatust, Kääpa jõe kaldal, Ka- levipoja mõõga puhkepaigal, Palamusel, Laiuse kõrgvoorel, Aidu küla juures — ja olemegi jälle Põltsamaal. Ent sellelgi vahemaal rikastub mäles- tus: meenuvad traagilisemad värsid „Kalevipo- jast“, seoses mõõgaga, meenutab Tootsi koolipõlv Pauveres seda enam, et ronin vana kitsaskäigu kaudu samasse kellatorni, kus Arno Tali külastas kord Liblet. Mälestusse sööbub Aidu lahing, kui peatume mälestusmärgi juures teeserval Tutvume Põltsamaal Liivimaa ekskuningalossi, Baltimaade rokokoo-stiili kaunima ja puhtama esindajaga. Siin võimutseb ajahammas, nõudes ohvriks kaunid lae- maalid ja ajaloolised suurväärtused.

On hea end tunda südaööl taas Viljandis ja astuda väsinuna läbi tuttavate tänavate, kaasas sü- letäis mälestusi . . .

*

Hõbedane „Lendav Mulk“ noolib edasi piki rohtukasvanud lennuvälja, keerab nina vastutuult ja suurendab tuure. Kinnitan veel öla- ja kül- rihmu, sean mugavalt pähe lendurimütsi, kui ker-

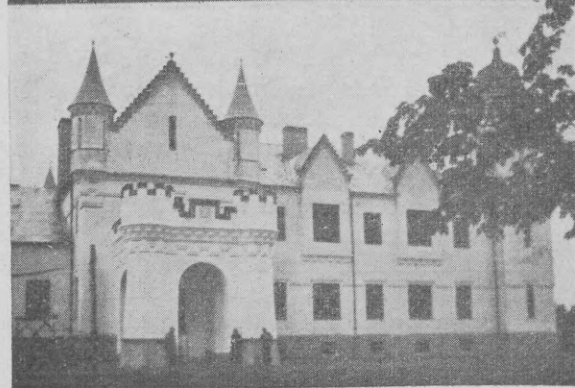

Foto Järvekül

Puurmani härrastemaja ja Alatskivi loss

ivad rattad. Seljataha jääb lennuväli, raudtee, esimesed linnamajad — pöörangu järele oleme taas lennuvälja kohal, ent sedapuhku mõnesaja meetri kõrgusel. All lamab originaalseim linnaplaan, pai- gutatud kodumaakaardile. Üsna all must-rohenda- vad metsatukad, valendavad liivateed, kirendav- puhtad värvirikkad põllulapid, paiguti läiklevad, samas mustendavad järved . . .

Oleme roninud tuhande meetrini, kui lennuki- nina pöördub alla. Puhk langust paarikümne- kraadilise nurga all, siis sööstab masin üles, tehes sõlme . . . hetke jooksul kuulduv trosside salapä- rast visinat, hundamist, järgneb teine, kolmas sõlm, — siis lendame jälle horisontaalselt. „Kont- rolli õlarihmu!“ kostab kõrvus lenduri soovitus. Teen seda teades, et järgnevail minuteil tuleb mi- dagi. Oodatu saabubki, keerdume kummuli — seljalennule, mille kestel ripun vaid õlarihmul. Taas pöörakud, ülelend vormirikkast maastikust, laskumised, tõusud, loksuv kiigutus, langus sügis- lehena . . . koduned niivõrd, et ei tahakski nagu maanduda enam. Siin ülal on kõik nagu muga- vam, siit vaadatuna maailm all kaunim, puhtam — ja lend ise on mugav ning meeldiv. „Võta juhise üle!“ hüüab lendur. „Ei riski hästi veel“, vastan, kuid siiski asetan käe juhisele, püüan veenduda, kui võrdse kergusega masin reageerib mu taatele.

„Kas läheme alla?“ kuulen puhu möödunult sõnu telefonis. Ja siis laskume, maandume.

Johannes Kaup

MAJOR BISCHOFF KIRJUTAB

Kõige kirglikum osa meie vabadusvõitluses oli sõda Balti saksluse relvajõu vastu — sõda Landesvääriga. See oli ühelt poolt vanu ülimusõigusi ja maapealset paradisi alal hoida tahtva jõugu ja tema käsilaste võitlus rahva vastu, kes sama ülimussoo rõhumise ja ülekohtu alt iseseisvusele tahtis jõuda.

Ei ole Eesti Vabadussõjas teisi lahinguvälje kus eesti sõdur nii suure vapruste, innu ja vihaga võitluses oleks läinud, ega ole lahinguvälje, kus vastane nii üleolev, visa ja teadlik oma ettevõttes oleks olnud kui selles sõjas, mida pidasid endiste orjade järeltulijad oma härrasrahva vastu. Siin teati, mida oli võita ja mille eest lahingutes kätte maksta, ja seal teati, mis nendel oli kaotada.

See kirgede, eluõiguste ja aastatasadade tumeda viha leegikspaisumine avaldub ikka jälle siis, kui tuleb sõnavõtmise nende lühikeste juunikuu päevade kohta, mis läbi elati aastal 1919 vana nadel meie rahva ajaloolistel Võnnu väljadel — eriti aga kaotajate, Balti sakslaste ehk nende mõtteosaliste poolt. Sealtpoolt vaevalt osatakse hinnata muud kui oma vana põhimõtet: jäägu kõik vana viisi — mitte midagi õppida, aga mitte midagi ka unustada. Sealpool vaevalt osatakse ka muud mõelda, kui olla endast mõistuse kaotamiseni heas arvamisega, mis läheb isegi tõsiasjade peale seadmiseni. See upsakus, teiste eimikski pidamine ja nende eluõiguste mittetunnustamine on nii tuttav ja tüüpiline, et tundub nagu midagi korrrast ära olevat, kui sealt leerist kuulda saab ka teistsugust kõnet.

Käesoleva aasta alguses ilmus Saksamaal raamat, mis põhjalikult käsitleb Rauddiviisi osa saksluse võimupüüete võitluses Baltimaal. See raamat, pealkirjaga „Viimne rinne“ (Die letzte Front, Geschichte der Eisernen Division im Baltikum, 1919, Berlin, 1935.) on seda huvitavam, et selle on kirja pannud Rauddiviisi juht major Bischoff ise. Kui varemates samade sündmuste kohta kirjutajates sealtpoolt valitses peaaegu alati sihilik, tõsiasju mittetunnustav toon, siis sagedasti olime valmis kandma neid eksimuste ja teadmatus arvele ja uskusime edaspidistes sõnavõttudes tulevat enam asjalikkust, vähemalt faktilise asjakäigu tundmist ja selle austamist. Aga Bischoff läheb ka selles osas vanu tuntud radasid: kui tõsiasi ei sobi tema arvamisega, siis on see tõsiasi kõlbmatu. kuna arvamine peab samaks jääma.

Läbi selle raamatu näeme jälle Saksa, eriti Balti sakslaste selleaegsete — võib-olla ka prae-

guste — soovide ja unistuste teostegemise ettevõtet lootusrikkalt algavat Windawi-Riia vahelistel võitlustel, siis kokkuvarisevat Võnnu all ning veel kord kõrgele tõusvat „Vene lipu all“ Bermond-Avaloffi afääris. Läbi terve raamatu käib kaebus ja etteheide selleaegse Saksa vabariigi vastu, kes neid ei olevat selles võitluses toetanud ja lasknud hävida nende ettevõtte. Lk. 18 ütleb ta:

„Võitlus kaotati sellepärast, et Saksamaa teda ei tahtnud kanda... Ära lõigatult Saksamaast, igast küljest vaenlastest ümbritsetult, sai viimane Saksa rinne mitte võidetud, vaid oma kodumaast lahutatult, vaenlastest alla surutud.“

Bischoff kõneleb sakslastele vajalikust idaruumist, mida nemad tahtsid säilitada ja on kuri liitlastele, eriti inglastele, kes nende püüetele igal sammul takistusi tegid ja noori piiri riike toetasid. Loomulikult ei tunnusta autor Eesti-Läti-Leedu isesisvust, ta arvab, et need maad sel ajal olid veel endise suure Vene riigi osad ja üldse mitte riigid omaette. Lk. 166 lausub ta:

Eestlased olid nende (liitlaste) poolt hästi varustatud. Eesti valitsus maksis selle varustise eest väärtustega, mille üle tal sugugi õigust ei olnud, kuna ta oli ikka veel Vene riigi osa.“

Samuti arvab ta sakslastel olevat olnud kogu ni kohustused segada uute riikide sisemistesse asjadesse (lk. 56):

„Mina olen arvamisega, et meil mitte õigus, vaid ka kohus oli Läti riigi sisemisse ülesehitusse otsustavat mõju avaldada.“

Bischoff, nähtavasti hästi tundes sündmuste käiku, kuid seda sihilikult mitte teada tahtes näeb oma tegevuse teist mõtet kommunismi vastu võitlemises. Ta peab oma Rauddiviisi ja baltlaste salku ainsaks punakaardi tõsiseks vastaseks ja läheb faktide ignoreerimiseni, isegi tegeliku olukorra naeruväärse peale pööramiseni. Lk. 26—27 teatab ta meile rabava uudise:

„... kus nad (eestlased) punakaardi edasimarsi jaanuari keskel poolel teel Narvast-Tallinna seisma panid, kusjuures selles asjas eestimaa Saksa Balti rügemendile peateene jääb, mis suurte ohvritega võideti. Sinna jäi front peatuma mai lõpuni, st. Riia vallutamiseni meie poolt.“

Peateene selles asjas tuleb anda muidugi sakslastele! Miks aga Bischoffil eesti-vene fronti on vaja seisma panna Kehra juurde maikuuni, nende Riia vallutamiseni, selgub edasi lk. 122—123, kus seisab:

„Vene enamlased olid sunnitud Riia kaotuse järele ka Eestimaa frondi tagasi viima, et mitte sattuda hädaohtu saada haaratud kahest küljest. Eestlased järgnesid neile ja pühitsevad nüüd Eestimaa vabastamist oma armee suure võiduna; aga nad ei ole üldse rünnanud venelasi, vaid alles kaks päeva peale Riia vallutamist oma edasiliikumist alanud, peale selle kui punavägi oma frondi juba maha oli jätnud. Nad (st. eestlased) võisid nii siis kõige enam vaenlase järelvägedega kokku pörgata. Keegi ei keela eestlastele nende rõõmu võidu ja vabastuse pärast; peab aga ometi ajaloo ees kindlaks tehtama, et ka Eestimaa vabastamine võlgneb tänu Saksa relvadele.“

Nii siis: venelased Kehra all kuulda saades, et sakslased on Riia vallutanud, hakkasid nii suurt hirmu tundma, et jalamaid taganesid välja Eestimaa piiridest. Ja tänamatud eestlased ei oska siin näha Saksa relvade hiilgust, mille mõjul punakaart 400 km kaugusel juba nende eest põgeneb!

Kas ei olnud asi tegelikult aga vastupidi: kommunistid taganesid sellepärast Riia alt, et eestlased Valgast Pihkvani neile küljelt peale surusid ja venelased eestlaste survele Riia kergemini sakslastele jätsid? Loomulikult peab „ajalugu“ kõiki nende suurtegevusi siin maal kõrgelt hindama. See troost on Bischoffil nüüd veel peale lüüasaamist.

Muidugi on raamatust mitmel pool selgelt üteldud, et ainult sakslased olid võimelised kommunistidele vastu panema. Lk. 54 loeme:

„... Kui meie (st. sakslased) tagasi läheme Saksa piirile, siis langevad Balti riigid enamlise Venemaa saagiks, ilma et suudaksid vastuhakkamise katsetki teha.“

Lk. 205 kuuleme uuest sakslaste imeteost:

„Sest just siis (1919. a. varasügisel) ähvardas enamlise Vene piiril Poolat, Lätit ja Eestit uus hädaoht. Trotski tahtis, nagu teatati, läänemeremaid suurejoonelise ofensiiviga üle ujutada, niipea kui meie Baltimaalt oleme lahkunud. See kava ei läinud neil täide, kuna meie ära ei marssinud, nii et meie juuresolek teist korda vabastas läänemeremaad kommunismist.“

Siia ei ole enam midagi juurde lisada. Maa-rahva jaoks sarnane hiilgus on juba liiga palju.

Võnnu lahingu kohta puuduvad Bischoffil sarnased „asjalikud“ märkused. Kus kaotus selge on, seal ei ole midagi parata; enam kulub siin ruumi Rauddiviisi puhtakspesemiseks baltlaste poolt süüdistatud äraandmisest.

Bischoff läheneb Võnnule huvitava ütlu-sega: „Meie oleme ennast surnuks võitnud.“ Riia all olevat nende read harvemaks jäänud ja Võnnu kaotus tuli halvast ettevalmistamisest, ning teadmatusest, mille eest sõiditi. — Lk. 125 ja edasi lk. 129 seisab

„Veel saatuslikum oma mõjult oli Landesväär edasimine kuni Võnnuni. Seal ei kohanud ta mitte kommunistlikke vastaseid, kes Riia kaotuse mõjul oma Eesti frondi olid maha jätnud, vaid Ulmani lätlasi ja eestlasi, kes baltlaste patrullidele tule avasid.“... „Landesväär oli ilmselt õigustatult uhke Riia võidule ja oli arvamisel, et baltlaste seisukoht Lätis nüüd kindel oli ja Landesväär küllalt tugev, et iga üleskerkiva hädaohu vastu üksi välja astuda.“

Landesväär olevatki Võnnu nii suure hooga vallutanud, et liitlased kartma hakkasid oma kaitsealuste lüüasaamist. Selleks sobitati vahe-rahku, et võita aega eestipoolse rinde kindlustamiseks. Sellele järgnes sakslaste kaotus, kusjuures isegi inglased olevat lahingutest nende vastu tegelikult osa võtnud (lk. 138):

„... Sealjuures mindi metsas täägivõitlusesse (Roopa all) ja seal juhtivad ohvitserid kinnitasid suurima kindlusega, et nad on inglasi kohanud lätlaste hulgas ja kaks nendest ka surmanud.“

Veel kavatsevad sakslased Riia väravate ees uut pealetungi eestlastele, mille edusse nad ütlevad olevat uskunud, kuid mille liitlased neile võimatuks tegid. Siis ühineb Rauddiviisi sügis-suvel Bermondi valgekaardiga, ning puruneb sügisel teist korda Riia ees. Rauddiviisi riismed lähevad tagasi Saksamaale.

Nii lõpeb raamat ja selle lõpus näeb autor uut tõusvat Saksamaad, mis — see on ettevaatlikult öeldud — ka nendele, Baltikumi võitlejatele suurt tähendust omab.

Meie ei imestaks raamatust kirjutatud üllatuste pärast siis mitte, kui tema autoriks oleks olnud asjatundmatu reamees. Kui aga Rauddiviisi juht ise avaldab sääraseid asju, siis peab küll tõsiselt küsima, mida see mees selle väljandega tahab saavutada.

Ei saa uskuda, et Bischoffile tundmatu oleks sündmuste käik, eriti Eesti Vabadussõjas. Siin aga asju nii segi paisata võib ainult sihilikus ja meelega läbiviidud vassimine. — Meie ei nõuagi oma vastaselt, eriti sarnaselt, kui oli eestlastel Võnnu all, erilist sõbralikkust. Ometi peaks ka vastane oma au ja tõsiduse pärast vähemalt seda, mis fakt on, hinnata oskama — ka siis, kui need faktid võidu teisele poole viivad. Naeruväärsena tundub meile aga see, et Bischoff kõneldes laia žestiga ajaloo hinnangust kõneleb sündmustest, mille käigu kõige algelisemaid ja lihtsamaid „ajaloolisi tõdesid“ ta ise pea peale seab.

Miks ei oska need inimesed seal ümber hinnata isegi nii pikkade aastate jooksul oma eksistust ja ikka oma aupaiste suurenduseks isegi võltsima tikuvad?

Sarnaseid raamatuid tuleb ka siinpool silmas pidada.

E. R o t m a n

*Franziska Gaal
filmis »Väike ema«*

EUROOPALIKEST JA AMEERIKALIKEST FILMINÄITLEJAIST

Film on kaasaja internatsionaalsemaid nähtusi, kus tasanduvad eri rahvuste ning maade omapärasused ja valmib mingi rahvusvaheline vaim ning maitse. Ometigi on eraldatud filmimaailmas lahkuminevoolud või koolid, mis omavahel võisteldes pretendeerivad olla olevikus kõige moodsamad. Selgelt paistavad praegu silma esmalt kaks peamist voolu, millest üht võiks nimetada euroopalikuks, teist — ameerikalikuks, kusjuures alati ei ole otsustandev filmifirma asukoht ega ka näitleja rahvus või päritolek, vaid näitlemise laad ning lavastamise meetodid.

Võiks kõnelda euroopalikust ning ameerikalikust tüübist kinonäitlejate alal. Euroopalikule tüübile on kõigepealt omene enam või vähem rõhutatud nõ. hingeline põhilaad ja käitumine, kuna ameerikalik tüüp sellega võrreldes paistab asjalikumana ning naturalistlikumana. Ameerikalikes

kinonäitlejais näib olevat rohkem rahvuspärasust ning lihtsameelsust, midagi viimistlematut ning pealiskaudset, — seda, mis viib kaugemale euroopalikust sisemisest läbimõeldud kultuurist ja mis euroopaliku maitse seisukohalt vaadates on asjalik-materialistlik, mõnel puhul nagu motoriseeritud ja monotoonne (näit. kõnelemine, hääldamine). Esineb küll ju ka ameerikalikus tüübis nõ. hingeline joon, kuid see on tavaliselt ainult kas mingi algeline altruism, ausus või siirus, mis vahest kipub omandama naiivset maitset. Selle kõrval pruugib vaid võrrelda euroopaliku näitleja varjundi- ning vastuoluderikast, komplitseeritud ja intriigilist hingeelu (näit. Conrad Veidt, Ivan Moszuhin, Elisabeth Bergner). Mõnel juhul saab ameerikalik naturalism otse nagu mingiks teadlikuks trotsiks euroopalikkude peenendatud maneeride vastu. See avaldub käitu-

mise järskudes joontes, kiires ning valjus, teatud kriiskavate kõrvaltoonidega rääkimises. Omapärane diktsioon, mille tagant kõlab kurjustamine kogu maailmaga, on iseloomulik kõigepealt puhtakujuliselt ameerikalikele filminäitlejaile; sellele hääldamisviisile lisandub veel ka omapärane miimika: huulte erisugune ettelükkamine kõnelemisel (sellega algas omal ajal juba Al Jolson, praegu võib seda näiteks leida Maurice Chevalier' juures).

Ameerikaliku maitse eripärasus võrreldes Euroopa omaga paistab silma eriti naisnäitlejate puhul. Need naiseomadused, mille on saavutanud Euroopa kultuur sajandite kestel — sisenemine tundlikkus ning takt, esinemise varjundatud mõnu, rafineeritud erootika ja kõrghingelise armastamise võime ning üldiselt see, mida nimetatakse daamlikuks, ei leia kuigipalju viljelemist ameerikalikult tüü-

pilises filmitaris. Ka tema arenemine on läinud naturalismi ning lihtsustumise suunas, mis aga naise juures euroopaliku maitse seisukohalt vaadates on veel vähem sallitav kui mehe puhul. Kuna euroopaliku naise juures tundub ikka veel salongimõju, on ameerikalik tüüp juba suurel määral spordiasutiste saavutis. Mõnede Ameerika filmidiivade esinemine tähendab otse labast irvitamist euroopaliku daamlikuse üle (näit. nad mängivad meeleldi stseene, kus võivad jalaga lüüa mehi või valusalt maha kukkuda tahapoole). Teiselt poolt aga võivad ameerikalikud naisnäitlejad lähemal seista rahvusvahelise ajavaimu materialistlikule ning realistlikule suunale, mille kõrval Euroopa daamlikkus tundub poosina ning tühise koketeriina.

Peabki ütleva, et kuna ameerikalik film näib oma reformidega olevat läinud puhuti liiga kaugele Euroopa maitsest, harastavad euroopaliku kooli mõned harud ajakohatuid ning minevikku kuuluvaid vorme ning laadi. Nii on meid tüütamas juba saksa biidermeierliku mai-

Marta Eggerth oma uues filmis »Blond Karmen«

guga filmid, mis naiivselt rõhutavad hingelisust ning voorusi (kõigest hoolimata peab näit. üldjoontes sellesse kategooriasse paigutama naiste lemmiku Willy Fritschi). Selie kõrval jätavad aga puht-inglaslikud näitlejad, kes küll muidu väga kultuurised, jälle mingi skemaatilise, kuiva ning mõndaviisi vähe elulise mulje, milles ei pääse maksvusele avaram elamus. Nendele erivooludele — biidermeierlik-saksalisele ning alalhoidlik-inglaslikule — osutub ameerika loomulikkus ning lopsakas ja asjalikkus väga heaks vastumõjaks. Tegelikult ongi mõnedes näitlejais ühinenud ameerikalikud ning euroopalikud sugemed ning loonud väärtuslikke rahvusvahelisele maitsele vastuvõetavaid kujusid (nagu näit. Cary Co-

per, mõnel määral Clark Gable; naisnäitlejaist — Marlene Dietrich, kes evib küll euroopalikku põhikooli).

Meie — eestlaste — maitse peaks leidma filmimaailma rahvusvaheliste voolude põimikus enesele õige suuna, nagu veel igapäev peale selle on oma individuaalne maitse. Kahtlematult on meile omane euroopalik vaim ning joon, mis seisab lähemal meie olemusele; samal ajal aga ei peaks meid kaasa kiskuma saksaline epigonism ja ka mitte teatud inglasklik tardumus või traditsionaalsus. Terve ning õige meel ja kriitika peavad juhtima maitsele, mis vastab kõige rohkem meie rahvuslikule mentaliteedile.

I m a g o

*Anny Ondra uudisfilmis »Suurpuhastus«
mis läheb »Atheenas« sügishooaja avafilmina*

Kunsti

lähemast tulevikust

avaldab huvitavaid arvamusi tuntud autoriteet Clive Bell. Inglise kunstiajakirja „The Studio“ s. a. aprillikuu numbris ta mitte üksnes ei anna selge ja ülevaatliku pildi Euroopa keskse kunsti viimaseaegsest arengust ja maali praegusest tasemest eri mais, vaid teeb seda ka ebatavalise vaimukusega. Allpool olgu lubatud esitada olulisemat ja ülalmainitud artiklist. Seejuures tuleks meie lugejat vahest küll hoiatada, et tsitaate paiguti „kergemeelse“, isikliku ja kriitiliselt nõudliku tooni pärast ei kaotataks silmist nende asjalikku sisu.

Oma kirjutist algab autor järelehüüdega 20. sajandi esimesele — „kubistlikule“, „abstraktsel“ ehk „pärsimpressionistlikule“ — kunstivoolule. Öeldes kubismile õige kaalukaidki komplimente konstateerib Bell ometi selle voolu lõppu käesoleval hetkel. Kubism „suri tõepe, millesse surevad kõik liikumised: ta kaotas võime ahvatleda ja ergutada noori. Selle voolu meistrid, kes enamikult püsivad veel täies loomisjõus — Matisse, Picasso ja ülejäänud —, on arendanud välja oma isiklikud stiilid, milles nad kahtlemata töötavad edasi, lastes end ainult vähe või üldse mitte liigutada uue põlve teooriast ja praksisest, täpselt samuti kui impressionistid järele jäänud suured kunstnikud — Renoir, Degas, Monet ja nende seaduslikud järeltulijad Bonnard ja Vuillard — jätkavad omaenese loomingu teed“. Tulevik aga ei olevat ühelgi juhul jäljendajate pärast, kes harilikult püüavad peolnenud voolu kodus kokku kombineerida midagi populaarsest ja kasulikuks.

Järgneb ekskursioon tagasi asjalõppenud ajajärku. „Pärsimpressionism [s. t. „kubism“] põlvneb muudugi Cézanne'ist, kuid sama endastmõistetav on, et Cézanne'i mõju ei lõpe pärsimpressionismiga: ta on üks neid maalijaid, kes nagu Giotto või Rubens võivad mõjutada maali mitmete generatsioonide kestes. Seda voolu iseloomustavaks nähtuseks, kuigi vahest mitte ta suurimaks kunstnikuks, on Picasso. Nagu enamik terveid liikumisi, nii seegi sündis reaktsioonist mineviku vastu. Nimelt ajavahemikul 1830 kuni 1900 olid kunstnikud toorelt — väga toorelt — omistanud teoorias rohkem tähtsust sisule kui vormile. Ütlen teoorias, kuna esiteks on kahtlane, kas praksises saab lahutada sisu vormist, ja kuna teiseks kõik tolle ajajärgu suured kunstnikud, nagu on teada mainimatagi, löid adekvaatsed vormid sisaldamaks seda ohtlikku värki, mis karjus väljenduse järele... Et aga enesele paremini kujutleda, milliste rumalusesügavikkudeni võis isegi intelligentseid ja tundlikke inimesi viia doktriini sisu esmajärgulisest tähtsusest kunstis, selleks on soovitatav nõu otsida Ruskin'ilt või Tolstoilt...

Nende teooriate mõju suurtele kunstnikkudele polnud märgatavam nullist; kuid väiksemaile meestele, kellest pidanuks saama häid kunstnikke, osutus surve küllalt saatuslikuks. Tagajärjeks oli, et hiiglased jäid seisma liiga ükski; kuna otse selle vastu pärsimpressionismi [kubismi] iseloomustab vahest kõige tabavamalt ta võime toota hulgaliselt häid, kuigi mitte suuri, pilte ja maalijaid.

Osaliselt see tuleneb tõhusa teooria abist; teiselt poolt meenub *quattrocento*. Pärsimpressionistid pidasid kunstniku esimeseks kohuseks luua arusaadavat,

iseenesele tuginevat vormi; samuti tegid firenzlased. Kus pole vormi, seal pole kunsti; kunagi ei mõju eemaletõukavana pilt, millele on antud formaalne mõte. Kuid säärases teoorias sisaldus kõdunemise idu, nagu see on paratamatu kõigile teooriaile. Eksklusiiivne tegelemine ainult vormiga viib vältimatult tühjusele. Suurimigi kõigist joonistuskoolidest ei pääsenud sellest saatusest; juba enne 16. sajandi keskpaika olid firenzlased niivõrd harjunud otsima inspiratsiooni omaendi minevikust, et nad kaotasid kontakti olevikuga... Oledagu firenzlased või pariislased, igal juhul on kasutu luua abstraktsusi, kui need abstraktsused ei vasta mõnesugusele reaalsele ning vahenditule kogemusele; abstraktsioon, mis väljendab vaid imetlust kellegi teise abstraktsiooni puhul, ei või olla palju parem kui arabesk. Eilsed noored maalijad olid saanud pärandiks 25 aastat erutavat katsetamist abstraherimises, stiilsatsioonis ja skematiseerimises. Nad tundsid end väljõppinud oraatoritena, kel pole midagi ütelda...

Mida pidid nad ütleva? See küsimus kerkis ja püsib veelgi lahtisena. Esimestena panid oma vastuse ette ülirealistid (sürrealistid). Ülirealism oli esimene tõsine reaktsioon voolule, mis kangekaelselt hoidis kinni vormiväärtusist. Ülirealism oli kirjanduslik. Kaalutledes otsis ta sisu väljastpoolt kujutava kunsti piire; ta läks Marx'i juurde ja otsis üles Freud'i. Samal ajal laenas ülirealism oma vormi ning meetodi Picasso'lt, ja veel enam: kunagi poleks tulnud mõttele luua seda voolu, kui oleksid puudunud need vihjed, mida Picasso pillab nii ohtralt...

Poliitiline osis, mis esineb tähelepanuväärsel ja isegi tähtsal määral ülirealistlikus kirjanduses, on muudugi vähem nähtav maalil. Vaevalt suudan praegu tuletada meelde mõnd ülirealisti loodud kommunistlikku pilti, kuigi pean olema neid näinud üks või kaks. Rohkem ainet pakub kujutavaile kunstnikele ilmestis uus psühholoogia. Ülirealistlikud maalijad on avastanud väike kullasoone nimelt alateadvuses. Kõrvaldage teadlik mõistus, soovivad nad, ja laske pintslil uita vabalt mööda lõuendit, siis näete, et alateadvus ilmutab sääraseid ilu ning õuduse saladusi, mida seni pole aimanudki mõtlejad inimesed. Selles vaates võib peituda mõndagi, nagu tihti peitub Freudist põlvnevais poolkõpsis teoorias. Ent kui siin teooria on uus, siis praksis näib olevat üsna vana: ilmestis on alateadvus alati mänginud ülisuurt osa kõigis kunstides... Aegade algusest peale on kunstnikud ammutanud alateadvusest, küsimata nõu doktorilt... Veidi rohkem üllatab see uudis, et alateadvus peab olema tuubitud täis Picasso kujundeid ja kooskõlasid. Lõppeks näib ülirealistlikul maaliljal alateadvus eksisteerivat, kuigi ta käsitleb seda vähema osavusega kui valvas ja vilunud meister. Picasso võib luua täiusliku ja rahuldava harmoonia mitmekesiste vormide ning värvide hulgast nii väikesel pinnal, et proua Picasso võib seda kanda brošina ja teebki seda. Samas Miró vajab lõuendit 60×60 saavutamaks kahe värvi abil tasakaalu kolme sirgjoone, kahe ringi, tähe ja poolkuu vahel. Ta meenutab mulle tantsijat..., kes hulga seas kaotab rütmitud, kuna ta mõtleb oma sammudele. Miró muudugi ütleb, et ta ei mõtle millelegi.

Sellegipärast meeldib mulle Miró tihti, kuna ta maitse on elegantne ja paeluv ning ta leidlikkus elav.

Samuti respektueerim Chirico't, Masson'i ja teisi sellest kambast. Ülirealism on tõsine vool; teda tuleb pidada omajagu tähtsaks, kui lugeda voolu kuuluvaiks kõiki neid, kes kunagi on olnud temasse segatud... Kuid ma kahtlen, kas ülirealismil on palju tulevikku. Kõigepealt tuleb arvesse, et ta liigselt sõltub üllatusest. Ta teoste erilaadne mõju sarnleb elamusega... mida tunneme leides metsakurvis seisma mahajäetud sohva või nähes keset kraanaseid, masinaid ja ehitustellinguid kolmveerandini lammutatud maja viimsel seinal õli-trüki-pilti kuninganna Victoriast. Säärane tunne on terav ja imelik. Oletan, et teda kutsub esile tavaliku eseme kohtamine sobimatus ümbruses. Ülirealistid, eriti Chirico, on sellist efekti kasutanud suure osuse ja kindlusega... Kahjuks üllatus nagu nalgi ei kannata välja kestva kordamist; sellepärast kahtlengi, kas ülirealismil on tulevikku. Siiski valitseb ta käesoleval momendil võitlusvälja — Pariisis.

Pariisis: rõhutan seda sõna sihilikult. Viimased 60 aastat on Pariis olnud maailjaile ülikooliks. Pariisi on tulnud kogu maailmast kõik või peagu kõik erakordselt andekad õppijad; paljud on sinna jäänudki. Seepärast pole kuigi üllatav, et abstraktse rühma esindavamaks kujuks sai hispaanlane Picasso, või et sürrealismi ässaks on teine hispaanlane, Miró. Jääb tõsiasjaks, et pärast impressionismi pole Prantsusmaal kujunenud oluliselt rahvuslikku kooli. Hollandlased (Van Gogh), Ameerika inglased (Whistler), hispaanlased (Picasso, Miró, Gris), itaallased (Modigliani), vene-poolakad (Lipschitz), ruumelased (Brancusi), leedulased (Soutine)... — Kõik nad on mänginud mõjurikkaid osi koolis, mille nimetamisega prantsuse kooliks ma viivitan. Eelistaksin, oma parima äratundmise järgi nimetada teda Pariisi kooliks. Kas sel koolil on tulevikku? Mulle see näib kahtlane. Sest näib olevat kaheldav, kas Pariis ka edaspidi jääb maalijate ülikooliks.

Pariisi vastu seisab rahvuslus. Ja rahvuslus, nagu me kõik kogeme omal nahal, on jõud, mida peab arvestama. Tahaksin loota, et kunstnikud tõusevad kõrgemale sellest labasest ja idiootlikust kirest, mis täidab poliitikute ja ajalehemeeste päid ning südameid. Kuid isegi kunstnikud vaevalt suudavad pääseda rahvuluse mõningaist tagajärgedest. Majanduslik rahvuslus puudutab igatüht. Kas on usutav, et vaesusse vajunud ja kursside hüplemisest logisema löödud maakeri igast nurgast suudavad õpilased tulla oma haridust lõpetama Pariisi? See on esimene küsimus. Teiseks peab küsima, kuidas maalijad reageerivad sellele, mida — nagu ma mõistan — nimetatakse „täielikuks riikluseks“ neis kohtades, kus teda kultiveeritakse. Itaalias, Venemaal ja Saksas on riik võtnud oma kätte inimliku tegevuse kõigi vormide juhtimise ja kontrollimise...

Millist mõju võiks riigi poolt toetatud rahvuslus avaldada lähima tuleviku kunstile? Otsustades mineviku järgi kaldun pidama tõenäolikuks järgmist: ametlik vahelesegamine, mis seisab ainult keelamises, on kahjulik — kuid palju vähem kahjulik kui säärane laad ametlikkust, mis ei võta mitte ainult tsenseerida mõningaid väljendusviise, vaid ka toetada teisi. Klassilise näite leiame Hispaaniast. Kirik, toetatud inkvisitsioonist, algul vigastas raskelt ja hiljem tappis hispaania maali, osalt keeldudega, peamiselt aga sellega, et püüdis teda suruda õigeuskliku teoloogia roobas-tesse...

Teatavasti täielik riiklus kavatses üles kasvatada rahvusliku kunsti niihästi tsensuuri kui ka toetamise abil. Saksamaal on enam või vähem abstraktsed, või igal juhul mittenaturalistlikud ekspressionistid varjutatud, kuna nende toodangut peetakse ebasaksalikuks. Selles asjas, nagu teisteski, on aaria „Kultur'i“ juhid veidi lihtsameelsed. Saksa maalikunst nimelt,

olgu see pärit Kölni keskaegseilt meistreilt või uudseimalt ekspressionistilt, on alati saksalik ja peagu alati praht. Mõõnan, et Cranach, Holbein ja Dürer on igaüks maalinud mõne pildi, mis on kunstiteosed; ülejäänud saksa maal ei tule arvesse kunstina. Saksa maalijad on vaid andnud pilte, mille ümber Saksa filosoofid ja mister Herbert Read võivad kududa teooriate võrke; ent selleks otstarbeks on üks maal sama hea kui iga teine. Nii et kui Herr Goering püüab vande alla panna ekspressionismi ja toetada piltide maalimist professor von Marées'i laadis, siis ta võib olla kindel, et sellega ta ei too kasu rahvulusele ega tee kahju kunstile.

Venemaa ja Itaalia juhud erinevad Saksamaa omast ja teineteisest, ent vahest mitte seevõrra kui võiks esialgu oletada. Lõppude lõpuks pole Venemaa kunagi toonud suurt maalijat ja Itaalia pole säärast tootnud pärast Canaletto't; vaevalt keegi nimetab suureks Modigliani't. Sellepärast, kui kujutavate kunstide seisukord pole hiilgav kummalgi maal, siis minu arvates oleks vennalik seda kirjutada ainult undsete muutuste arvele nende poliitilises süsteemis. Võiks küll evida tähendust asjaolu, et nüüdisaja ainsad vene kunstnikud, kel on kaalu — Gončarova, Lario-nov, Šagal, Čeličev ja Anrep — elavad kõik välismail, ja et Severini ning Filippo de Pisis, ainsad nüüdseist itaallastest, keda maksab arvestada (kui mitte pidada itaallaseks Chirico't, kes kuulu järgi olevat kreeklane), samuti elavad välismail. Sel aga pole otsustavat tähtsust. Mis puutub muusse, siis olen näinud mõningaid ametlikult komisjoneeritud propagandapilte Venemaal, mis olid väärtusetud nagu enamik propagandapilte alati, ja samuti kogusid mitteametlikest piltidest, mida venelased olid maalinud omaenese lõbuks. Need mõjusid üldiselt meeldivatena, tuhmidena ja järeleaimatutena, võlgnedes peaaegu kõike kas moodsele prantsuse maalile (Pariisi koolile) või inglise illustratsioonile 19. sajandist. Võib olla, et selle individuaalsusepuuduse eest peab sõitlema ka Nõukogude valitsust; kuid ma pole kaugeltki kindel, et näitus 50 aastat tagasi maalitud vene piltidest ei eviks ega jätaks puudu samu omadusi. Itaalias maalitud kaasaegseist itaalia piltidest pean olema näinud tuhandeid. Peagu eranditult nad olid kas konventsionaalsed ja rumalad või avameelselt labased oma kõrges rooma moes. Mõned olid inspireeritud isamaaliku; need mõjusid kõige labasemadena. Ühe kunstiliste kalduvustega patrioodi või patriootiliste kalduvustega kunstniku nimi kõlas Rembrandt Bugatti; seda ei unusta ma kunagi. Hiiglasuur näitus kaasaegsest itaalia maalikunstist, nagu neid aeg-ajalt korraldatakse Veneetsias või Roomas, on üks kurblik ettevõte. Kuid ma küsin endalt või pigemini teilt, kas lugu oleks olnud parem sinjoor Giolitti vabameelse režiimi all? Igal juhul on fakt, et püüdes vastata küsimusele: „mis järgneb kunstis?“ võidakse Saksamaa, Venemaa ja Itaalia jätta sama hästi kui välja arvestusest.

Kui tõstame üles küsimuse „mis järgneb Prantsusmaal?“, siis ennustamine muutub raskeks ja delikaatseks — liiga raskeks minule, ja nii delikaatseks, et ma ei sõanda esineda rohkemaga kui kahtlevate vihjetega. Oletagem õigeaks mu arvamus, et prantsuse traditsioon oli üle ujutatud, kuigi mitte uputatud, Pariisi rahvusvahelises koolis, ja et see kool lammub majandusliku surutise tagajärjel. Missuguse suuna võtaks säärasel juhul prantsuse maalikunst? Kust ammutaks ta enesele toitu, jäetuna omapead? Prantsusmaal on olemas kaks erinevat rahvuslikku traditsiooni: Poussin'i ja Ingres'i klassikaline pärimus, mis Bolognese kaudu läheb tagasi Rafaelile ja suurile itaallasil, ja teiseks Watteau, Chardin'i, Fragonard'i ning impressionistide naturalistlik pärimus, mis annab kätt Fonquet'le ja hilise 14. sajandi põhjapoolle orienteerunud koolile. Kumbagi neist võiks nüüörd ande-

kas rass kasutada moodse tundlikkuse väljendamiseks. Kuid prantslased, konservatiivsem kõigist rahvaist, on ühtlasi revolutsioone algatav rahvas; kõige oma traditsioonilisuse juures nad võivad ette võtta mõne traditsiooni järjekindla väljarookimise. Samuti on nüüdseist rahvaist prantslased kõige suutelisemad looma kujutatavat kunsti. Tunnistan, et kujutus Prantsusmaast, mis oleks pühitud puhtaks võõraist kunstnikest ja impressariotest... ja toodaks rahvuslikku kunsti koduseks lõbustuseks, ärritab mu uudishimu eel kõike muud.

Inglismaal omame juba eleva rahvusliku voolu, mille sünni tegi võimalikuks pärast-impressionism. Sajandi algul olid inglise maalijad prerafaeliitide valejuhiste tõttu peagu kaotanud arusaamise kodumaisest traditsioonist — peenest, vabast ja laia vaatega maalist, mille olid pärandanud Gainsborough ja Constable. Uuesti tõstis meid teele Cézanne... Tolleaja generatsioonist näisid võimelistena tajuma inglise traditsiooni ainult need, kes otseselt või kaudselt sattusid Cézanne'i ja pärast-impressionistide mõju alla. Ainult prantsuse rohuga saadi välja ajada prerafaeliitluse veremürgitust; peab märkima, et nii andekad maalijad nagu vennad Spencer'id ei küündinud tootma midagi jäädavalt väärtuslikku — kuna nad ei suutnud endast raputada seda haigust. Teiselt poolt, säärased maalijad nagu Duncan Grant, Nashe'id, Keith Baynes, Porter, Du Plessis, Vanessa Bell, Matthew Smith ja paljud teised, omandanud Prantsusmaalt distsipliini ja lugupidamise vormiorganisatsiooni vastu, on nüüd mõneks ajaks kõige õnnelikumate tulemustega asunud väljendama oma isikupäraseid elamusi traditsiooni kaudu, mille nad on pärinud. Parem kõigist on noorem generatsioon, mida hästi, kuid mitte täielikult esindab Ida-Londoni rühm; see püsib tihedasti eelnimetatute kannul...“ Mõned

neist noortest olevat huvitavate tagajärgedega süvenenud inglise traditsioonisse „Gainsborough'ist kuni Grant'ini“. — „Näib olevat üsna kindel, et inglise maali järgmise arengujärgu — tõeliselt see on juba praegune — loovad kunstnikud, kes kasutavad rahvuslikku pärandit ja kelle tundlikkust tasandab Cézanne'i ning abstraktse voolu distsipliin.

Veel üks küsimus: „mida arvata Ameerikast?“ Meie Euroopas kaldume pidama Ameerika maalikunsti Pariisi kooli alaosakonnaks. Ameerika pildid, mida näeme, on peagu kõik seda liiga tuttavat stiili. Ameerika kunstnikkude nimed, mida tunneme, annavad luba sääraseks arvamuseks: Bouché, Demuth, Gaston Lachaise, Knaths, Kuniyoshi, Max Weber, Kuhn, Schamberg, Walkowitz. Nagu mõne aasta eest näis võimatuna, et on olemas säärane nähtus kui vaene ameeriklane, nii veelgi näib peagu võimatuna, et võiks eksisteerida sajaprotsendiseid ameeriklasi maalijaid, kes töötaksid omaenese alal, omaenese kombel ja omaenese maal. Samad majanduslikud põhjused, mis on teinud vaeseks nii palju ameeriklasi, et vaeste ameeriklaste olemasolu on tunnustatud fakt isegi Pariisis, võivad arvatavasti sünnitada ka tõeliselt ameerikaliku maalikooli. Kui ameerika kunstiõppijad ei või enestele enam lubada lõbureisi Euroopasse, siis neil jääb järele otsida mujalt õpetust ja inspiratsiooni. Kuhupoole nad pöörduvad, sellest pole mul kahvatumatki aimu — kuid Ameerika on täis vanu ja moodseid kunsti meistriteoseid; ta arendab tähendusrikast rahvuslikku kirjandust, ja ta on veelgi täis energiat. Seetõttu on võimalik päris-ameerikaliku maalikooli sünd ja ameerika traditsiooni kujunemine. Säärane võimalus huvitab mind rohkem kui kõik, mis saaks juhtuda Saksas või Venemaal“

H. P.

AJA MÕTTEID

Tänapäeva elu on täis vastuoksusi. Kuigi on enam abinõusid orienteerumiseks kui varemalt, leidub vaevalt inimest, kellel oleks selge ülevaade ja arusaamine asjade loomust. Näib, nagu ei juhiks inimesed sündmuste käiku, vaid

et sündmused asetavad inimesi uute olukordade ette.

*

Ajal, millal suurim kultuuritegur, eesti raamat, pühitseb 400 aasta juubelit, kasvab kurtmine, et tõelisel kultuuril on languse tendents. Koos sellega kaevatakse, et haridust on liiga palju.

Tsivilisatsiooni-ihaga öeldakse lämmatavat kõrgelennulise vaimse elevuse ja saavat igamehe unistuseks. Seejuures on tsivilisatsioon ise meie maal üsna noortes aastates ja alles hakkab edenema.

*

Samal ajal, kui raamatule tehakse propagandat, ei vaidle keegi selle vastu, vaid igaüks kinnitab, et raamatutarkusega ei ole elus midagi peale hakata.

*

Raamat näib jäävat õppeabinõuks koolis lastele ja vabaharidustöö relvaks raamatukogudes. Teiselt poolt katsetatakse koolides meetodeid, mille sihiks on lahti saada raamatu tarvitamisest.

*

Vanasti oli tark see, kes kirja tundis ja raamatut luges. Tänapäeva tarkus seisab selles, et vajalikul korral tuleb pöörduda eriteadlase poole.

*

Raamat — see on kas ajaviide või kunst. Hädatarvilik on inimesele ainult kalender, sest

isikutunnistust nüüd ei nõuta. Tabelkalendri tulekuga aga kaob ka viimne vajalik raamat.

*

Kes raamatut loeb, on kas laisk muu kasulikuma lugemiseks või kuulub uurijate, arvustajate või kirjastajate hulka.

*

Ennem osati raamatut peast ja nuteti teda lugedes. Nüüd loetakse seiklusromani ega mäletata järgmisel päeval tema nime.

*

Pealiskaudsus lugemises, mõtlemises, aga ka raamatu kirjutamises — see on tänapäeva iseloom. Kõigest natuke saades ja kõigest raasuke teades võib olla ühel ajal kõikteadja ja siiski mittemidagi-teadja ehk modernne kaasaja inimene.

*

Mida elatakse tänapäev sügavalt? Varem võeti tõsiselt usku, kõlblust, armastust. Nüüd on naljaesemeiks tulid kirikus, jutuaineks kelmused, uudiseks lahutused ja armukesed.

*

Ainult raha on veel väärtus, mille püüdmise kohta ei ole mitut arvamist.

Justus

Vastuseks „Päevalehele“ Eesti mälestussammaste asjus

Kirjutasin „Tänapäev“ nr. 4 s. a. Eesti mälestussammastest, märkides, et meil püstitatakse ja on püstitatud mälestussambaid, millel puudub kunstiväärtus. Avaldasin nõuet, et edaspidi ei tohiks lubatav olla maitsetute, alaväärtuseliste sammaste püstitamine.

Imelikul kombel on aga „Päevaleht“ omas 21. aug. numbris seletama tulnud, et näe, see polegi tähtis, milline on samm, vaid tähtis olevat meeolu loomine samba avamisega, pärastiste paraadidega jne.

See „Päevalehe“ väide maitsetute sammaste kaitseks on enam kui naiivne. Kui rahvas haridumuses mälestusmärkide avamisel viibib ja sellele sündmusele kaasa elab, siis on tema meeolu põhjustajaks ikkagi see, mida või keda mälestatakse, aga esijoones mitte mälestusmärk ise. Maitsetu mälestusmärk iga tahes k a h a n d a b vaatleja meeolu, kuna üks kunstiväärtuslik samm või märk alati mõjub meeltülendavalt, nüüd ja ka tulevikus. Kui „Päevaleht“ arvab, et rahvale on ükskõik, milline on samm, siis on see suur eksitus: maitsetuid sambaid mõistab just rahvas ise kõige teravamini hukka.

J a a n V a h t r a

Toimetusele saadetud kirjandus

„**Taluperenaine**“ nr. 8 ja 9. Kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri. Üksiknr. 40 s., tellimishind kr. 3 60 a.

„**Maret**“ nr. 8. Naiste ja kodude kuukiri. Üksiknr. 35 s., tellimishind. kr. 3 50. a.

„**Eesti Naine**“ nr. 8 ja 9. Naiste ja kodude ajakiri. Üksiknr. 40. s., tellimishind kr. 4 a.

„**Tartu Näituse Album**“. Eesti Põllumeeste Seltsi väljaanne.

„**Lendav Mulk**“. Sakalamaa õhuasjanduse album. Hind 10 s.

„**Eesti Kirjandus**“ nr. 8. Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri. Üksiknr. 50 s., tellimishind kr. 5 a.

Järel- ja täienduskoolid Taanis

Ilmus: Neeme Ruus — „**Haridusolud Taanis**“. 98 lk. 33 pilti. Hind Kr. 1,50 E. Haridusliidu kirjastus.

Neil päevil ilmus Eesti Haridusliidu kirjastusel Neeme Ruus'i „Haridusolud Taanis“, kus on lähemale vaatlusele võetud eriti Taani murdealise noorsoo koolidekorraldus. Nagu selgub, on Taanis 15–28. aastaseil nooril võimalik oma haridust täiendada väga mitmesuguseis omapäraseis õppeasutis, milliseis tähelepanuväärivamad on nn. järel- ja noorsookoolid, kus noored võivad õhtuti oma teadmisi täiendada. Teoses on toodud selliste kui ka teiste koolide töökavade ja tööviiside korraldus ja antud ülevaade vastaist seadusist.

Kuna ka meil on järelkooli korraldus elavalt päevakorral, on väga huvitav jälgida vana kultuurriigi Taani järelkoolide korraldust.

Peale järelkoolide korralduse on antud ülevaade ka Taani hariduskorralduse teistest aladest.

„Tänapäev“ ilmub üks kord kuus. Tellimishind 1935. a. lõpuni nr. 1–9 Kr. 2 90, üksiknumber 40 senti. Vastutav toimetaja E. ROTMAN. Väljaandja O.Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“, Gustav-Adolfi 11, Tartu, tel. 2-66.

Toimetuse ja kirjade aadress: „Tänapäev“, Tartu, Gustav-Adolfi 11. Postk. 76. Ilmus 31. augustil 1935.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikiri saadetakse tagasi siis, kui selleks on lisatud mark. Ilmub iga kuu esimestel päevadel.

O.ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1935. a.

A-S. TARTU PANK

Asutatud 1868. a.

Aktiikapital Kr. 1.000.000.—

PEAPANK:
Tallinn, Kinga 1

OSAKOND:
Tartu, Suurturg 20

*Toimetab kõiki panga operatsioonid
Väärtuste valitsemine
Pakkide hoiukamber / Teraslaekad*

Panga ühendus Londonis: The British Overseas Bank Ltd.

Korduvalt näitustel
kuldaurahadega kroonitud

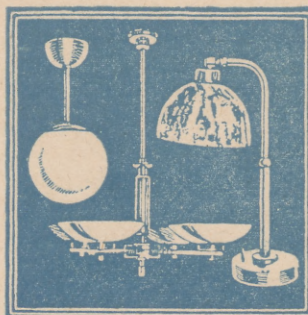
headuselt võistlemata on
tindid, tušid

Tint igasugune. Tušid 15 värvindis
Klepppasta ja teised kontoritarked

Dr. keem. KUUSK & mag. chem. RAUDSEPP

Tiigi 78, telef. 13-87

**Elektrotehnika
äri ja tööstus**

JÕUD & VALGUS

Tartus, Rüütli 11.
Telef. 4-48.

Valmistab moodsaid
ja maitsekaid elektri
lae- ja seinar-
armatuure,
laua- ja öölaualampe.

Äri ladu esitab
rikkaliku valiku.

GRAAFIKATÖÖSTUSE
TARVETE ÄRI

KR. UGGUR

TALLINN

PIKK TÄN. 40
TELEFON 443-80
KODUNE 521-13

M. JÄNESE SUURÄRI

valmisriiete eriosakond

soovitab rikkalikus ja maitsekas valikus
**naiste mantleid,
meeste palituid, ülikondi ja pükse.**

Eriudised

välismaalt toodud mudelite järgi.

Tellimiste vastuvõtmine ja kiire täitmine.

Tartus, Kaubahoov 9-10-11-12.

Kõnetr. 5-91 • Rätsepatöökoja kõnetr. 14-69

Tartu suurnäitus

peetakse

30. aug. – 2. sept. 1935. a.

Lõplikult väljaehitatud moodsa näitusväljal.

Samal ajal laulupidu ja „Eesti Nädal“.

Kasutage

huvironge, pühapäevapileteid ja üksiksõidul
20% hinnaalandust.

Eesti Põllumeeste Selts Tartus